

2008:3

Gör en kyrka någon skillnad?

Dokumentation, 2007

Åsa Alftberg och Lotta Eriksson

**Regionmuseet
Kristianstad**
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2008:3

Gör en kyrka någon skillnad?

**- ett dokumentationsprojekt med anledning
av rivningen av Maglarps nya kyrka**

Dokumentation, 2007
Trelleborgs kommun
Skåne län

Åsa Alftberg och Lotta Eriksson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2008:3
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Den 11 september 2007 lyftes tornets spira ned från tornet på Maglarps nya kyrka.
Foto: Tomas Nyberg, Trelleborgsallehanda.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

GÖR EN KYRKA NÅGON SKILLNAD?

Innehåll

Förord	5
Del 1: Bakgrund och utblickar.....	7
Maglarps nya kyrka.....	7
Området Stavstensudde.....	14
Övertalighetsproblematiken i ett svenskt perspektiv.....	16
Engelska förhållanden	19
När en kyrka brinner.....	23
Del 2: Den etnologiska dokumentationen	24
Inledning.....	24
Det kulturella perspektivet	24
Material och urval.....	25
Att riva en kyrka	27
Plundring eller minne?	30
En kyrkas betydelse.....	32
En paus i vardagen – kyrkans helighet.....	32
Tradition och gemenskap	34
Kyrkan som kulturarv.....	36
Plats, identitet och ålder	40
Ting, ljud och makt	42
När kyrkan försvunnit	47
Platsens utformning.....	47
Ruiners laddning.....	48
Kyrkogårdens betydelse.....	49
”Klockan klämtar för Maglarps kyrka” - media rapporterar	53
Det journalistiska fältet.....	54
Riva eller bevara?	56
Människor och maskiner	57
Sammanfattning.....	59
Referenser.....	62
Otryckta källor.....	62
Media.....	62
Internetmaterial	63
Intervjuer och övrigt material.....	63
Litteratur.....	64
Bilaga 1: Lista med informanter	67
Bilaga 2: Intervjufrågor.....	69

Maglarp ligger i Trelleborgs kommun i södra Skåne.

Maglarps nya kyrka utanför Trelleborg. Strax nordost om den nya kyrkan är Maglarps gamla medeltida kyrka belägen.

Förord

Att en kyrka rivs i dagens Sverige är en unik händelse. För det stora flertalet är Svenska kyrkans äldre kyrkobyggnader en självklarhet som skall finnas för eviga tider. De skall vara där som landmärken i landskapet och stå som symboler för bygder och byar runt om i hela vårt avlånga land. Kyrkorna är inte bara bärare av bygdens gemensamma historia utan bygger också på djupa personliga relationer genom att vara platsen för flera av livets stora högtider, dop, konfirmation, vigsel och begravning. I en dom den 10 juni 2005 gav Regeringsrätten Hammarlövs församling rätt att riva Maglarps nya kyrka från 1909. Domen grundar sig på församlingens bedömning att byggnaden är övertalig ur kyrklig synpunkt, att det inte finns någon alternativ användning och att en istandsättning av kyrkan skulle innebära en orimlig ekonomisk belastning.

Hammarlövs församlings beslut att riva Maglarps nya kyrka väcker många frågor, bland annat kring kyrkobyggnaders betydelse för människor när det gäller tro, tradition, plats och identitet. Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne såg det som en mycket angelägen uppgift att göra en kulturhistorisk dokumentation och undersökning av kyrkorivningen i Maglarp för att bidra till en kunskapsuppbyggnad med andra perspektiv utöver den rent byggnadstekniska.

Tidigare gjorda studier visar på att kyrkor har ett starkt symbolvärde. Vi ville undersöka vad det betyder för människor när en kyrka rivs och försvinner från närmiljön. Kulturmiljövården framhåller ofta historiens identitetsskapande betydelse genom byggnader och miljöer. Vad betyder rivningen av Maglarps nya kyrka utifrån detta antagande? Vilka reaktioner ger rivningen upphov till? Hur upplevs platsen när en orienteringspunkt försvinner? Vilka spår kommer kyrkan att lämna i människors medvetande och vilka berättelser traderas vidare?

I en studie gjord av religionssociologerna Anders Bäckström och Jonas Bromander menade 80 % av de intervjuade att en kyrka som omges av kyrkogård inte kan läggas ned. Detta väcker frågor kring om hur kyrkogården runt Maglarps nya kyrka kommer att upplevas och brukas när kyrkan försvunnit, och hur samhällsplaneringen kommer att foga in kyrkogården i ett nytt sammanhang.

I dokumentationen och undersökningen ville vi arbeta tvärvetenskapligt och ta in kompetenser som vi själva saknar och som vi anser viktiga för resultatet. Till projektet har vi kunnat knyta till oss religionssociologen TD Anna Davidsson-Bremborg från Centrum för teologi och religionsvetenskap vid Lunds Universitet och Ann-Britt Sörensen som är doktorand i landskapsarkitektur vid Movium, SLU i Alnarp. Samarbetet ser vi som en värdefull utveckling och fördjupning inom museets verksamhetsområde men som också gett möjligheter att samverka kring frågor som handlar om plats och identitet kopplat både till det materiella och immateriella kulturarvet. Jag vill framföra ett stort tack till Anna Da-

vidsson-Bremborg och Ann-Britt Sörensen för deras medverkan i projektet och för många värdefulla synpunkter, andra infallsvinklar, kritisk granskning och stimulerande diskussioner.

Den rapport som nu föreligger är en presentation av resultaten från det genomförda projektet. Den kulturhistoriska dokumentationen och undersökningen är gjord av byggnadsantikvarie Lotta Eriksson vid Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne och etnolog Åsa Alftberg, som varit projektanställd för detta uppdrag. Lotta Eriksson beskriver objektet för fallstudien, Maglarps nya kyrka, och ger en lägesrapport för situationen i landet beträffande övertaliga kyrkor och gör en internationell jämförelse med England. Åsa Alftberg har under hösten 2007 följt hela rivningsarbetet och under tiden gjort ett antal djupintervjuer med människor som på olika sätt har anknytning till Maglarps nya kyrka och samlat in material, framförallt tidningsartiklar och tv-inslag.

En viktig målsättning med projektet har varit att få fram ett kunskapsunderlag som stärker kulturmiljövårdens kompetens och beredskap inför eventuella nya kyrkorivningar. För kyrkan, kulturinstitutioner och myndigheter som arbetar med det kyrkliga kulturarvet finns ett behov att ta tillvara erfarenheter av de komplexa problemområden och frågeställningar som en kyrkorivning för med sig. Hur kan man som ansvarig kyrkopolitiker förbereda sig och lägga upp informationsarbete samt föra dialog med berörda för att förankra och få förståelse för ett beslut om att riva eller avhända sig en kyrka? Hur kan man från antikvariskt håll väcka opinion och debatt om kyrkliga kulturvärden som riskerar att gå till spillo? Hur kan en församling förbereda sig för att på etiskt bra sätt handha kyrkliga inventarier som inte skall bevaras av kyrkliga eller offentliga institutioner? Hur skall platsen utformas efter att kyrkobyggnaden försvunnit för att behålla kulturhistoriska värden och tillföra nya kvalitéer? Detta är några av de frågeställningar som kommit fram under projektets gång och som kan ligga till grund för ett fortsatt arbete, till exempel med att utarbeta handlingsplan eller checklista, vilken kan fungera som hjälp vid eventuella framtida rivningar eller avyttringar av kyrkobyggnader.

Dokumentationen och undersökningen har finansierats av Regionmuseet/landsantikvarien i Skåne med stöd av utvecklingsbidrag från Kulturrådet och bidrag från Länsstyrelsen i Skåne.

Kristianstad den 21 januari 2008

Barbro Mellander
Landsantikvarie i Skåne

Maglarps nya kyrka sedd från söder. Foto: Anders E Magnusson april 1996.

Del 1: Bakgrund och utblickar

Maglarps nya kyrka

Till underlag för nedanstående historiska bakgrund har framförallt använts Henrik Widmarks preliminära rapport *Femton kyrkor i Skåne* för Länsstyrelsen i Skånes projekt Övertaliga kyrkor tillsammans med David Fuchs examensarbete *Kyrka i förändring – tankar kring övertalighetsproblematiken* (Institutionen för miljövetenskap och kulturmiljövård, Göteborgs universitet) och Karina Brozinic C-uppsats *Maglarps nya kyrka – en kyrka i blåsväder* (Institutionen för konstvetenskap, Lunds universitet). Där andra källor använts anges dessa i noterna.

Vid visitationen i Maglarp år 1871 fann biskop Flensburg att den medeltida kyrkan ”företedde till sitt inre ett mindre prydligt skick” och att den vid åtskilliga tillfällen visat sig för trång varför biskopen menade att en ny kyrkobyggnad under den närmaste framtiden borde uppföras. Bygget borde vara påbörjat inom 4 år. Några ekonomiska hinder såg inte Flensburg för uppförandet då ”kyrkans tillgångar, som nu uppgår till 19 600 Riksdaler” borde räcka. Året därpå, 1872, låg ritningar upprättade av arkitekt Helgo Zettervall färdiga, men bygget ansågs som alltför kostsamt. Detta första förslag kom att omarbetas med krav på lägre kostnader av Zettervalls lärjunge Henrik Sjöström i Lund och först år 1893 godkände kyrkostämman ritningarna till kyrkan. I beslutet uppmärksammar man det faktum

att församlingens invånarantal till skillnad från det tidiga 1870-talet var i avtagande, men trots detta var man beredda att bygga ny kyrka. Drivande i processen var församlingens kyrkoherde Peter Lundborg som var en stor beundrare av Helgo Zettervalls arkitektur. Efter att ritningarna godkänts vidtog en lång period av oenighet inom församlingen gällande placeringen av den nya kyrkan. Att placera den på den gamla kyrkans plats var inte aktuellt då denna i och med enskiftet år 1807 blivit alltför ocentral i socknen. Under denna process genomfördes mindre reparationsåtgärder på den gamla kyrkan då denna skulle hållas i anständigt skick. År 1897 skriver församlingens komminister Frithjof Roslund i ett brev till kyrkostämman att han endast önskar den gamla kyrkan upprustad och på grund av de stridigheter som fanns avsa han sig allt vidare ansvar i kyrkobyggnadsfrågan. Han ansåg att ”nybyggnad icke bör företagas blott och bart för att använda kyrkans reserverade medel, ej heller så att den kan se ut som en frukt av fåfänglig önskan att överträffa andra församlingar med avseende på präktiga Gudshus...”.

I september 1902 upphävde kyrkostämman alla tidigare beslut i kyrkobyggnadsfrågan och bestämde att ny kyrka med plats för 200 sittplatser efter ritningar av skicklig arkitekt skulle uppföras i nordvästra hörnet av lantbrukare Truls Jönssons egendom nr 6, 7 och 16 Maglarp. Kostnaden för den nya kyrkan inklusive tomt och orgeln fick enligt beräkningar kosta 55 000 kr. Valet av arkitekt föll på Harald Boklund från Malmö som under våren 1903 kunde presentera ritningar till den nya kyrkan. Efter smärre ändringar gillades ritningarna av kung Oscar den 15 juli 1904. Ritningarna visar en kyrka med enskeppigt långhus, femsidigt kor och västtorn med hög spira. Stilen är huvudsakligen nygotisk men med romanska inslag, skönjas kan även drag av de nya stilarna jugend och nationalromantik. Kyrkan uppfördes under ledning av byggmästare P. Pettersson från Mellangrevie men med kontroll och ändringar under arbetets gång utfördes av Boklund. Grundläggning skedde under våren 1907 och slutbesiktningen ägde rum den 22 december 1908 då kyrkan befanns vara uppförd med ”synnerligen omsorg och skicklighet”. Invigningen hölls den 18 juli 1909 av hovpredikant doktor E Olbers som konstaterar ”Här har byggts ett nytt hus åt Herren, vi hava lämnat den gamla helgedomen, där denna församlings medlemmar släkte efter släkte genom århundraden firat Herrens sköna gudstjänst.” Vidare undrar han ” Kan Gud bo på jorden? Kunna vi efter behag flytta hans boning från ett rum till ett annat?” Från invigningsdagen rapporterar Trelleborgstidningen ” Stora människoskaror styrde sina steg mot den nya kyrkobyggnaden, vilken kl 1 em skulle invigas. Kl halv 1 öppnades dörrarna och inom kort fylldes det stora och utomordentligt vackra templet till sista plats.”.

Maglarps gamla kyrka från 1190-talet. Foto: Regionmuseet 2007-06-07.

Under första världskriget kom den gamla kyrkan att åter tagas i bruk för en period då krigstillståndet gjorde att det rådde bränslebrist i landet vilket medförde att den nya kyrkans värmesystem var satt ur drift. Den gamla kyrkan försågs med en ny värmekamin för att kunna värma kyrkobesökarna. Sakta vaknade åter intresset för den gamla kyrkan som på så många andra håll i landet och år 1926 kunde en exteriör restaurering ske genom insamlade medel med bistånd från församlingens kyrkokassa. Kostnaderna för byggandet av den nya kyrkan kom under lång tid att belasta kyrkokassan samtidigt som församlingens befolkningsmängd fortsatte att minska.

I början av 1930-talet började den debatt som till sist lett fram till rivandet av Maglarps nya kyrka, den om församlingens behov av två kyrkor eller ej. Ett tydligt ställningstagande för den gamla kyrkans bevarande var det när 300 årsjubileet av pastoratssammanslagningen av Trelleborgs och Maglarps församlingar firades år 1932. Jubileumsgudstjänsten som leddes av biskop Edvard Rodhe förlades till den gamla kyrkan vilket var en tydlig markering från stiftsledningen om att försöka ställa den gamla kyrkan i brukbart skick samtidigt som den var den givna platsen att känna historiens vingslag. En månad innan jubileet hade en fond för kyrkans restaurering skapats och vid jubileumsgudstjänsten togs en kollekt upp till förmån för detta ändamål. Tidningsklipp från 30-talet speglar också den

förändrade synen på det sena 1800-talets stilimiterande arkitektur och då främst de nygotiska kyrkorna. I ett referat från jubileet skriver Trelleborgsallehand att det var tur att den gamla kyrkan inte rivits till förmån för ”det nya ledsamma kyrkåbåke, som en modern tid (...) reste i socknens södra del”. Den för församlingen ohållbara situationen med två kyrkor att underhålla belyser ett referat från en artikel i Skånska dagbladet den 24 april 1937: ”Det är givetvis beklagligt att denna gamla vackra kyrka skall behöva ligga som ödekyrka, säger kyrkoherden, men det är också närmast självklart, att församlingen inte kan hålla två kyrkor i stånd. Man får väl närmast gå och hoppas på en donation.”

År 1950 fick domkyrkoarkitekt Eiler Græbe i uppdrag att upprätta ett restaureringsprogram för den gamla kyrkan, förslaget blev dock för dyrt och inget arbete utfördes. I takt med att intresset och stödet för den gamla kyrkan ökade ägnades allt mindre pengar till den nya kyrkans underhåll. År 1962 lägger kyrkoherde Elvin Nilsson fram idén att riva den nya kyrkan och därmed frigöra medel för den gamla kyrkans istandsättning. I debatten kring vilken av kyrkorna som församlingen skulle koncentrera sina krafter kring fördes den gamla kyrkans höga kulturhistoriska värden fram medan den nya kyrkan endast ansågs som förfallen och alla åtgärder lagda på henne var bortkastade pengar. I en artikel i Skånska dagbladet i början av år 1967 berörs dock den känslomässiga problematiken kring församlingens nedprioritering av den nya kyrkan: ”Den gamla kyrkan är ett förnämligt kulturhistoriskt minnesmärke medan den nya är uppförd på bekostnad av nuvarande församlingsbors föräldrar. Här kommer man i kontakt med känslomässiga strängar som har stora förutsättningar att sjunga i klagolik mollton. ” År 1970 inleddes restaureringsarbetena på den gamla kyrkan och under hösten året därpå kunde den åter tagas i bruk varvid den gamla dopfunten flyttades dit från den nya kyrkan. Diskussionen om den nya kyrkans vara eller inte vara fortsatte samtidigt som det eftersatta underhållet fortskred. År 1976 hölls den sista gudstjänsten i Maglarps nya kyrka som därmed stängdes för församlingsverksamhet. En stor bidragande orsak till stängningen var kyrkans uttjänta värmesystem som ansågs som en alltför stor ekonomisk belastning att utskifta (Maglarps församlings kyrkorådsprotokoll 1976-12-06).

Den sista egentliga biskopsvisitationen i Maglarps nya kyrka genomfördes av biskop Nivenius år 1979. Vid detta tillfälle rekommenderade biskopen församlingen att inte fatta något rivningsbeslut så länge det fanns känslomässiga kopplingar kvar till den nya kyrkan hos församlingsborna.

Första gången som önskemålen om en rivning av kyrkan påträffas i arkivmaterialet är i ett yttrande från Hammarlövs samfällda kyrkoråd angående *Församlingen i framtiden* år 1984 där följande skrivs: ”Kyrkor som ej används: Kyrkor utan kulturhistoriskt värde bör kunna rivas. Något annat användningsområde för en

Maglarps nya kyrka i förfall. Foto: Regionmuseet 2007-06-07 resp 2006-11-09.

kyrka omgiven av en kyrkogård är svårt att tänka sig. Inom vårt pastorat har vi en sådan kyrka som stått oanvänd i 10 år på g a att församlingens ”gamla” kyrka, av kulturhistoriskt värde, efter restaurering åter tagits i bruk. Den bästa lösningen vore att den ”nya” kyrkan rivs, men ekonomin tillåter det inte. Tiden är kanske heller, ur församlingsbornas synpunkt, inte mogen än.” (Yttrande daterat 1984-03-12 i Hammarlövs samfällda kyrkoråd 1984-03-12).

I början av 1990-talet lät församlingen utreda kostnaderna för en istandsättning av den nya kyrkan efter att byggnadsnämndskontoret ålagt församlingen att reparera kyrkan med hänvisning till plan- och bygglagen (Maglarps församlings kyrkorådsprotokoll 1990-09-13). Kyrkstämman tog under våren 1993 ställning till kyrkans öde och utslaget föll till kyrkans fortsatta bevarande. Beslutet togs efter en undersökning bland församlingsmedlemmarna angående kyrkans framtid där tre förslag förutom rivning gavs. De tre förslagen var att antingen reparera kyrkan enligt det förslag som förelåg från Hegeland & Marsvik arkitekter AB eller att överlåta kyrkan och församlingshemmet till annan icke kyrklig verksamhet eller att inte vidtaga någon åtgärd alls. Resultatet blev som sagts ovan att församlingen ville bevara kyrkan trots att man ansåg den vara överflödigt för församlingsverksamheten (Riksantikvarieämbetet, internt diskussionsunderlag 2006-03-31). Hösten samma år, 1993, gav Länsarbetsnämnden löfte om att stå för arbetskostnaden vid en kommande renovering men några arbeten kom aldrig till

stånd trots detta då det samfälliga kyrkorådet ansåg att även kostnaderna för material som den kyrkliga samfälligheten skulle stå för var alltför höga.

I november 1996 inkommer Hammarlövs kyrkliga samfällighet där Maglarps församling ingick med rivningsansökan för Maglarps nya kyrka till Länsstyrelsen i Malmöhus län. Samfällighetens argument för rivning är huvudsakligen kyrkans övertalighet ur kyrkligt hänseende samt avsaknad av ekonomiska resurser att sätta kyrkan i stånd. Länsstyrelsens remissinstanser i ärendet är inte samstämmiga i sina yttranden i ärendet, de kulturmiljövårdande instanserna Riksantikvarieämbetet och Regionmuseet i Skåne avstyrker bifall till rivningen medan Lunds stift och Trelleborgs kommun genom såväl Byggnadsnämnden och Kultur- och fritidsnämnden tillstyrker rivningsansökan. Länsstyrelsen fattar den 17 december 1999 beslut i frågan varvid ansökan avslås. Därefter överklagar Hammarlövs kyrkliga samfällighet ärendet till såväl Länsrätten i Skåne län som Kammarrätten i Göteborg. Båda instanserna instämmer i Länsstyrelsens bedömning och ändrar därmed inte beslutet. Samfälligheten driver dock ärendet vidare till Regeringsrätten som den 10 juni 2005 bifaller överklagandet och därmed beviljar rivningstillstånd med huvudsaklig motivering att sådana särskilda skäl föreligger vad gäller församlingens svårighet att bekosta en restaurering samt att den lilla församlingen har underhållsansvar för ytterligare sju kyrkor. Till grund för rättens bedömning ligger en skadebesiktning och kostnadskalkyl utförd år 2004 som visar att kostnaderna för att sätta kyrkan i fullgott skick för att fungera som en värdig gudstjänstlokal skulle uppgå till 31,2 miljoner kronor. Rivningen genomfördes under tiden september – november 2007.

Anledningen till att såväl begreppen Maglarps församling, Hammarlövs kyrkliga samfällighet och Hammarlövs församling framträder i den ovan beskrivna historiken beror på att Maglarps församling ingick i den ekonomiska enheten Hammarlövs kyrkliga samfällighet fram till och med 2002 då de där ingående församlingarna gick samman i en större församling under namnet Hammarlövs församling.

Kyrkogården som anlades samtidigt som uppförandet av den nya kyrkan har fortlöpande använts för begravingar.

Maglarps församlings historia med en gammal och en ny kyrka är inget unikt fall i Sverige. Under senare hälften av 1700-talet och framförallt 1800-talet övergavs och i många fall revs hundratals medeltida kyrkor i Sverige till följd av den befolkningsutveckling och samhällsförändring som skett. I Skåne försvann mer än en tredjedel av de medeltida kyrkorna under 1800-talets lopp. De allra flesta av dessa ersattes av stora kyrkor i medeltidsinspirerad stil (Fernlund 1982:7) Anledningen till denna utveckling var huvudsakligen den att landets befolkning tredubblades under perioden 1750-1900, mycket till följd av som Esaias

Kyrkogården vid Maglarps nya kyrka, nordöstra hörnet. Foto: Regionmuseet 2007-09-07.

Tegnér formulerade det *freden, vaccinet och potäterna*, en bromsande faktor på befolkningens mängd hade dock den stora emigrationen under periodens senare del (Elmén Berg 1997:17).

I de allra flesta fall där församlingen ställdes inför behovet att bygga en ny kyrka på gamla befolkningsökningen revs den gamla kyrkan och såväl platsen som byggnadsmaterialet återanvändes, men i vissa fall övergavs platsen till förmån för en i socknen mer central placering. Vid dessa tillfällen kunde den gamla kyrkan lämnas orörd och ibland få en helt ny funktion som till exempel gravkapell eller magasin, och ibland lämnas som ödekyrka vind för våg. I Skåne skedde detta förutom i Maglarp även i bland annat Ignaberga, Kävlinge, Stora Hammar och på Ven. I samtliga dessa fall har sedan de övergivna medeltida kyrkorna restaurerats under 1900-talets första hälft (Fernlund 1982:172 ff).

1900-talets inställning till de under 1800-talets sista hälft uppförda kyrkobyggnaderna i medeltidsinspirerad stil har i huvudsak varit negativ, från början ur estetisk synvinkel men med tiden även ur funktionell och teologisk synvinkel. De stora byggnaderna är kostsamma ur drifts- och underhållssynpunkt och i flera fall tekniskt undermåligt uppförda samtidigt som de stora kyrkorumen upplevs som för stora för den i flera fall krympande gudstjänstfirande församlingen med svåröverbrygade avstånd mellan celebrant och församling.

Området Stavstensudde

Trelleborgs kommun har en önskan att etablera sig som en attraktiv boendekommun i den expansiva Öresundsregionen. Detta är tänkt att ske genom bl a tillskapandet av nya bostadsområden i direkt anslutning till havet, ett av dessa områden är Stavstensudde. För detta område arbetades en fördjupad översiktsplan fram under åren 2004-2005. Den fördjupade översiktsplanen tänker sig den nya bebyggelsen grupperad som byar med ett trafiknät inom området utgående från historiskt förankrade stråk. I västra delen av planområdet föreslås en 18-håls golfanläggning med hotell. Bytanken återkopplar till landskapsbilden före skiftesreformerna, framförallt enskiftet som genomfördes 1803.

Utifrån kommunledningens övergripande målformulering, kulturmiljö- och naturvårdsutredningarna samt Länsstyrelsens granskningsyttrande och kommunala Tekniska trafiksynpunkter fastslogs tio planeringsprinciper. I den nionde principen berörs Maglarps nya kyrka med följande formulering: ”Två nya byar grupperas på mer höglänt mark som förstärker bl a Maglarps nya kyrka som landskapsprofil och identifikation som mittpunkt i byn.”. Denna princip utgår från det som Mats Riddersporre och Carola Lind skriver i Kulturmiljöutredningen angående Maglarps nya kyrka som tillsammans med den omgivande kyrkogården med upp vuxna träd utgör en tydlig markör och till vilken den nya bebyggelsen skall underordna sig i såväl volym som skala. De påpekar också att det är viktigt att bevara det visuella sambandet mellan den nya kyrkan och fiskeläget Skåre. Planförslaget talar om en ”ny kyrkby” intill Maglarps nya kyrka och den där befintliga bebyggelsen. Den nya kyrkbyn som samlad enhet tänks förutom kyrkan inrymma bostäder, skola och butik.

Hela planområdet beräknas innehålla 600-800 nya bostäder i fullt utbyggt skick vilket innebär 1500-2000 nya invånare. Detta innebär att olika behov av samhällsservice ställs. En tvåparallelliga F-6-skola och förskola planeras i direkt anslutning till Maglarps nya kyrka. I planförslaget tas möjligheten att integrera kyrkans lokaler med skolans behov av samlingslokal. Man ser även att kyrkolokalen skulle kunna nyttjas som samlingslokal för hela området.

I den första etappen i den östra delen av Stavstensudde påbörjades byggandet av 180 bostäder fördelade på 150 villor och 30 flerfamiljshus i december 2005 och är i dagsläget avslutad.

Ett planprogram för etapp 2 med namnet Maglarps strand har upprättats och är under perioden 26/11 2007 – 14/1 2008 ute på programsamråd. Planprogrammet skiljer sig bland annat från den fördjupade översiktsplanen vad gäller placeringen av skolan då en alternativ placering föreslås i anslutning till den förskola som nu uppförs norr om Kurland varvid tomten söder om kyrkogården lämnas obebyggd.

Illustration planidé för området Maglarps strand upprättat av FOJAB Arkitekter för Trelleborgs kommun. Den röda pilen visar på Maglarps nya kyrkas läge i planområdets utkant.

Beträffande rivningen av Maglarps nya kyrka skriver man följande i planprogrammet: ”Sedan kyrktornet demonterats saknas landmärken sett söderifrån. När man närmar sig planområdet norrifrån på E6:an finns fem vindkraftverk och en telemast i blickfånget. Dessa ligger utanför planområdet.” (Trelleborgs kommun planprogram 2007-11-15).

Övertalighetsproblematiken i ett svenskt perspektiv

Begreppet övertaliga kyrkor är problematiskt, vilket författarna är väl medvetna om, och begreppets användande har diskuterats av såväl Riksantikvarieämbetet som Svenska kyrkan. En kyrka som ur kyrkligt hänseende anses övertalig på grund av ingen eller mycket liten kyrklig aktivitet i form av gudstjänster och kyrkliga handlingar, innebär inte alls automatiskt att församlingen och allmänheten uppfattar kyrkobyggnaden som sådan. I undersökningen *Fädernas kyrka – och framtidens framkom* att en kyrkobyggnad har så stort stöd som ett kulturhistoriskt arv att de i allmänhetens ögon knappast kan läggas ner eller avvecklas. Riksantikvarieämbetet har i en intern seminarieserie med namnet *Långsiktigt hållbar förvaltning och differentierad användning* under våren 2006 försökt att formulera viktiga förhållningssätt till övertalighetsfrågan (Riksantikvarieämbetet PM 2006-10-10 dnr 312-4154-2006).

Sedan sekelskiftet 2000 är Svenska kyrkan och staten skilda åt genom regeringsbeslut U2006/9499/BIA. Svenska kyrkan äger och förvaltar sina kyrkobyggnader varav ca 3 400 stycken är skyddade enligt Kulturminneslagens (KML) 4 kapitel. Skyddade är samtliga kyrkobyggnader uppförda före utgången av år 1939 samt ett av Riksantikvarieämbetet utvalt antal kyrkobyggnader av senare dato. I enlighet med detta skydd får kyrkoantikvarisk ersättning beviljas till vård och underhåll av den skyddade egendomen, ersättningens storlek är beräknad till 460 miljoner/år med en uppstartsperiod under åren 2002-2009. Anledningen till ersättningen är att det kyrkliga kulturarvet ses som en nationell angelägenhet som skall göras tillgängligt för samtliga medborgare. Svenska kyrkan skall enligt överenskommelsen varje år till regeringen (kulturdepartementet) inlämna en redovisning av frågor som rör det kyrkliga kulturarvet. Enligt statistik för åren 2000-2006 har 27 kyrkobyggnader, varav 9 av KML skyddade, formellt tagits ur bruk. Av de 9 skyddade kyrkorna är 4 belägna i Lunds stift. Karaktären av de nio kyrkorna skiljer sig ganska markant från varandra då de fyra kyrkorna i Lunds stift är stora kyrkobyggnader uppförda i sten eller tegel medan de övriga fem är enklare kapellbyggnader. Betecknande är dock att samtliga av de i Lunds stift avlysta kyrkorna är uppförda eller kraftigt om- och tillbyggda under 1800-talet. Under samma period har antalet skyddade kyrkor än dock ökat då Riksantikvarieämbetet genom särskilda beslut enligt KML 4 kap 4 § skyddat 35 kyrkor uppförda efter 1940.

Kyrka	Stift	Uppförd	Nytt ändamål
Istrums kapell	Skara	1927	Såld, bostad
Odarslövs kyrka	Lund	1100-tal	Stängd sedan 1990-tal
Stugsunds kyrka	Uppsala	1925	Såld, bostad och verksamhet
Kyrketorps kapell	Skara	1931	Såld, bostad
Allhelgonakyrkan, Ven	Lund	1899	Såld, museum
Örja kyrka	Lund	1868	Stängd sedan ca 10 år
Maglarps nya kyrka	Lund	1908	Rivs
Sörgårdens kapell	Härnösand	före 1939	Såld, privatperson
Mjälalhults kapell	Göteborg	1923	Till salu, del av skolhus

Tabell 1. Invidga kyrkor uppförda före utgången av år 1939 och därmed skyddade av KML. 4 kap som under åren 2002-2006 formellt tagits ur bruk av Svenska kyrkan.

En viktig faktor i diskussionen om övertaliga kyrkor är enligt Svenska kyrkan själva den pågående processen med förändrad församlingsindelning, e g församlingssammanslagningar. Antalet församlingar från och med år 2000 fram till 2007 har minskat med 28 % eller 694 stycken. I Lunds stift har dessa sammanslagningar genomförts mer genomgripande än på något annat håll i landet, t ex fanns år 2005, 275 församlingar i stiftet och fr om 1 januari 2008 endast 216 stycken (www.svenskakyrkan.se/lundsstift 2007-12-20). Denna minskning av antalet församlingar innebär att varje enhet oftast har fler än en kyrkobyggnad att bruka och vårda. Syftet med församlingssammanslagningarna är inte att göra ett antal kyrkor övertaliga utan att hitta bättre och rimligare ekonomisk struktur dock kommer behovet av antalet kyrkobyggnader att förr eller senare aktualiseras.

En effekt av församlingarnas strukturförändringar är det minskade öppet-hållandet av kyrkobyggnaderna bland annat på grund av sammanlysta gudstjänster i församlingens huvudkyrka och endast säsongsanvända kyrkor, i några fall är även kyrkobyggnader helt stängda eller lagda i s k ”malpåse”, men framförallt på grund av samordning av personal med ambulerande vaktmästarteam ansvarande för fler än en kyrka/kyrkogård. Enligt Svenska kyrkans statistik så redovisas 144 kyrkor eller 4 % som helt stängda utanför gudstjänsterna, de flesta av dessa belägna i landsbygd/glesbygd, medan 591 stycken (18 %) redovisas som öppna och tillgängliga 350 dagar eller mer per år.

Antal enheter	Antal kyrkor/enhet
109	1
467	2-4
220	5-9
31	10-19
7	20-54

Tabell 2: Fördelning av antal kyrkor per förvaltande enhet bland de 835 församlingar och samfälligheter med egen ekonomi (uppgifter för en enhet saknas i tabellen). På Gotland råder särskilda förhållanden då kyrkobyggnaderna förvaltas av samfälligheten Gotlands kyrkor varför inte heller denna enhet finns med i tabellen.

I en enkätundersökning i samband med ekonomisk redogörelse för år 2004 och 2005 har antalet sammankomster i kyrkobyggnaderna efterfrågats. Frågor ställdes dels om sammankomster inom den egna församlingsverksamheten och dels om sammankomster utanför denna verksamhet. Resultatet av undersökningen visar att ca 10 % av kyrkobyggnaderna kan karakteriseras som låganvända med färre än 20 sammankomster per år medan 13 % istället var höganvända med fler än 200 sammankomster per år. 31 kyrkor anges ha varit oanvända under de två åren, av dessa låg 19 stycken i lands- eller glesbygd. Användandet av kyrkobyggnaderna till andra sammankomster än den egna församlingsverksamheten var störst i städerna medan 2/3 av landsbygdskyrkorna inte alls brukades på detta sätt.

Under hösten 2007 kommer ett av Svenska kyrkan drivet projekt med titeln *Differentierad användning och förvaltning av kyrkobyggnader* att avslutas. Projektets huvudsyfte har varit att ge en översikt över de användningsområden som kyrkobyggnaderna i realiteten har. En annan fråga projektet skall belysa är om olika bruk och nya tekniker kan ge olika typer av förvaltningar som i förlängningen kan minska kostnaderna för drift och underhåll.

Samtlig statistisk information i ovanstående text är hämtade ur Svenska kyrkans redovisning för år 2006 till Kulturdepartementet med diarenummer KAE 2007:5.

Engelska förhållanden

Syftet med en internationell utblick är dels att visa på vidden av övertalighetsproblematiken, att detta inte är något specifikt för Sverige och Svenska kyrkan, långt ifrån, men också hur man i ett nordeuropeiskt land hanterat frågan under en längre tid, med såväl goda som dåliga erfarenheter.

Statskyrkan i England, *Church of England*, uppstod i samband med reformationen då kung Henrik VIII bröt med påven och utsåg sig själv till kyrkans överhuvud. Church of England har en protestantiskt färgad förkunnelse men med en liturgi innehållande flera katolska inslag såsom knäfall, korstecken och processioner.

Church of England har ungefär 16 000 kyrkobyggnader samt ytterligare 43 katedraler fördelade på ca 13 000 församlingar runt om i England. Av dessa kyrkor är mellan 12 000 och 13 000 listade vilket innebär att regeringen tillmätt dem så högt historiskt och arkitektoniskt värde att de skall bevaras. Av Englands listade byggnader av första graden (grade I) utgörs ungefär 45 % av kyrkobyggnader (<http://cofe.anglican.org/about/builtheritage/> 2007-11-07).

Finansiering av vården av det kyrkliga kulturarvet i England sker huvudsakligen med av församlingen hopsamlade pengar, framförallt genom välgörenhetstillställningar som trädgårdsfester, luncher och olika typer av turneringar. Församlingar är ofta kapabla till att samla ihop överraskande stora summor pengar om den egna kyrkobyggnadens fortlevnad hotas (Davies, Watkins & Winter 1991:182).

Den enda automatiska statsfinansieringen till Church of England är bidragen till the Church Conservation Trust (CCT). Fonden finansierar underhållet av arkitektoniskt och historiskt intressanta kyrkobyggnader som förklarats övertaliga ur kyrkligt perspektiv. Finansieringen fördelar sig mellan staten och the Church Commissioners med siffrorna 70-30 ungefär. Förutom de lokalt hopsamlade pengarna och medlen från the CCT är de huvudsakliga finansiärerna av vården av de engelska kyrkorna English Heritage och the Heritage Lottery Fund (The Church Heritage Forum 2004:10ff). I ett tal den 9 september 2003 talar biskopen av London, Richard Chartres, om Church of England finansiella ställning med följande ord: *The Church of England is, in financial terms, the most disestablished church in Western Europe* (The Church Heritage Forum 2004:13).

Varje år stängs ett par kyrkor då de anses övertaliga ur gudstjänstperspektiv. Lagstiftningen som formellt reglerar detta går under namnet Pastoral Measure 1983. Denna lagstiftning hanterar även kyrkans fortsatta framtid. Tonvikten är att hitta en ny alternativ användning för att bevara byggnaderna som en del av det nationella kulturarvet. Sedan 1969 då *the Redundant Churches Fund* etablerades har alternativa användningar hittats till över hälften av de kyrkor som förklarats övertaliga, fler än 100 av dessa används idag som gudstjänstlokaler av andra kristna

samfund. Enligt Redundant Churches Divisions statistik har 1696 kyrkobyggnader tillhöriga Church of England förklarats övertalig under perioden 1970-2005. Av dessa har 400 rivits helt eller delvis (<http://cofe.anglican.org/about/church-commissioners/redchurches/srs/practicalissues.pdf> 2007-11-07). Under ungefär samma period, 1969-2003, tillkom 539 nya kyrkobyggnader (Church Heritage Forum 2004:10).

I den år 1977 utgivna boken *Chapels & churches: Who cares* presenteras statistik som pekar på att det framförallt är stadskyrkor eller kyrkor i s k mixed dioceses som förklaras övertaliga. 74 % av samtliga övertaliga kyrkor var belägna i sådana områden medan resterande var rena landsortskyrkor (Binney & Burman 1977:156). Två av de mest frekventa anledningarna till att en övertalig kyrka inom städer rivs har varit omfattande exploatering och vägbyggen. Efterkrigstidens stadsplanering med kraftiga förändringar i stadskärnornas bebyggelsemönster och därpå följande befolkningsminskning har medverkat till att ett stort antal kyrkor förklarats övertaliga då antalet församlingsinvånare starkt reducerats (Binney & Burman 1977:171 ff).

När en församling anser sin kyrka övertalig ansöker de hos stiftet och the Church Commissioners, som med hjälp av the Redundant Churches Advisory Board, tar beslut i ärendet. Förklaras kyrkan övertalig avlyses den och en treårig period för att hitta en alternativ användning inleds. I slutet av perioden är fem möjliga utvägar (http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/old_churches_citizenship.pdf 2007-11-07):

- Kyrkobyggnaden kan komma att användas för gudstjänst av andra, framförallt, kristna samfund
- Alternativ användning som kontor eller andra offentliga verksamheter, t ex museum, bibliotek, hantverkscentrum eller som bostad.
- Bevarande av kyrkobyggnaden som ett statligt monument vårdat av the Church Conservation Trust eller någon liknande lokal grupp.
- Kyrkobygganden behålls av the Diocesan Board of Finance för annan inomkyrklig användning
- Rivning, om kyrkobyggnaden är listad sker en statlig utredning om dess framtid innan dess

Alternativ användning av en kyrkobyggnad av ett icke-kristet samfund kan enligt den policy för nya användning av stängda kyrkor som the Church Commissioners for England tagit fram vara kontroversiell och skall behandlas med stor känslighet. Vid ett eventuell avslag till framställan från annat trossamfund skall hänsyn tas till såväl the Human Rights Act 1998 och the Race Relations Act 1976 som till teologiska motiveringar.

Före detta kyrka konverterad till kontorslokaler. Foto ur: *The Church of England: New uses for redundant churches. Guidance from the Church of England for purchasers and lessees.*

Erfarenheterna av alternativ användning av avlysta kyrkobyggnader i England skiftar. I de fall där kyrkobyggnaderna fått ett nytt allmännyttigt eller offentlig verksamhet har den psykologiska processen ofta gått relativt smärtfritt även om man i de tidigaste exemplen hade psykologiska barriärer att bearbeta. ”*There are, however, a number of psychological barriers both on the part of the congregations and those who might use a church in this way. (meeting places) These were well illustrated in Church Property and People (1973) by Anne Holmes. One view put was that a “majority of the population are embarrassed by the idea of a church building and feel inhibited by being in a church...There are others who feel that if the Establishment gets them in a church they’ll be hot at.” Equally there was a certain resistance among the congregations “unspoken anxiety amongst the elderly” and “uneasy because it is unusual”. The signs are, however, that these barriers are gradually being broken down.*” (Binney & Burman 1977:120). Omställningen av en kyrka till bostad har däremot på flera håll väckt starka känslor. I en del fall har den lokala allmänheten ansett det kränkande att den tidigare församlingskyrkan ska bli en enskild persons egendom där tillgängligheten starkt begränsas för gemene man.

Andra ser det som ett övergrepp på kyrkans och kyrkogårdens helighet där kanske begravningar skett nyligen (Binney & Burman 1977:198).

I en undersökning utförd av Church of England och English Heritage i oktober 2003 kartlades folkets uppfattning av kyrkan och kyrkobyggnaden. Man undersökte bland annat anledningen till de tillfrågades kyrkobesök och vilka aktiviteter man kunde tänka sig i en kyrkobyggnad. Fler än 80 % av de tillfrågade såg sin lokala kyrkobyggnad som en plats för tillbedjan, nästan 60 % såg den även som ett lokalt landmärke och något fler än hälften såg den som en historisk plats. Fler än var sjätte tillfrågad säger att det skulle innebära en negativ påverkan på dem om deras lokala kyrka eller kapell inte längre skulle finnas kvar eller vara i bruk (Church Heritage Forum 2004:3).

Vikten av att varje församling/socken har sin lokala kyrkobyggnad framkommer i undersökningar utförda av Davies, Watkins & Winter och publicerade i *Church and religion in rural England* (1991). Denna uppfattning stöds av prästerskapet då dessa menar att kyrkobyggnaden var av central betydelse för upprätthållandet av Church of Englands tro och representation i bygden, framförallt i avlägset belägna byar och samhällen (Davies, Watkins & Winter 1991:184). I samma publikation framkommer åsikter och erfarenheter av kyrkostängningar från prästerskapet som menar att det framförallt är de oregelbundna kyrkobesökarna (eg. allmänheten) som protesterat mest. "Being realistic we are overchurched. The group would work well with two rather than four buildings. If I tried to close them there would be trouble from the folks who don't use them except for hatch, match, despatch ... symbol of continuity with the past" (Davies, Watkins & Winter 1991:185).

När en kyrka brinner

De senaste hundra åren har ungefär en kyrka om året brunnit ned. För de drabbade församlingarna är detta en fruktansvärd katastrof såväl materiellt som emotionellt, och stora kulturhistoriska värden går oftast helt förlorade.

Som en effekt av att den medeltida träkyrkan i Södra Råda brann ner hösten 2001 genomförde Riksantikvarieämbetet en undersökning kring hur ett antal branddrabbade församlingar resonerat och handlat efter en kyrkobränd.

Det går inte att jämföra reaktionerna av en genom brand förlorad kyrkobyggnad och de reaktioner som uppstår i samband med en rivning eller avyttring av en kyrkobyggnad. En brand är alltid en traumatisk upplevelse och på intet sätt en planerad handling i församlingarna medan en rivning eller avyttring har en lång beslutsprocess bakom sig. Vi vill dock ta upp ett par resultat från Riksantikvarieämbetets undersökning i sammanhanget.

Kyrkobyggnadens betydelse i socknen, som ett landmärke och symbol för den historiska kontinuiteten framhålls framförallt av de församlingsbor som inte deltar aktivt i församlingsarbetet. Dessa är också mer negativa till förändringar och arbetar ofta för en rekonstruktion eller återbyggnad av kyrkobyggnaden i händelse av brand medan personer som arbetar inom kyrkan oftast vill göra förändringar och ser alternativa lösningar efter en brand. Kyrkobyggnaden ges framförallt ett funktionellt värde av dessa personer (Alexandersson & Karls Fors 2004:2).

Vad gäller kyrkplatsens och kyrkogårdens betydelse är det inget som framhållits i diskussionerna efter bränderna i de sexton undersökta fallen. Riksantikvarieämbetet tycker sig skönja ett undermedvetet motstånd mot att flytta en kyrka på grund av den gamla platsens hävd i människors medvetande. Något som däremot verkar förekomma i diskussionerna och som finns omnämnt både i arkivhandlingar och i tidningsartiklar är kyrkans betydelse för landskapsbilden (Alexandersson & Karls Fors 2004:9 ff)

Kyrkobyggnadens ålder och material har inte haft någon avgörande betydelse i argumenterandet för en återuppbyggnad. Önskan om en återuppbyggnad verkar inte styras av de kvarvarande byggnadsdelarna i första hand utan människors relation till kyrkobyggnaden. En mycket gammal kyrkobyggnad har en lång historia med många kopplingar till bygden och människorna medan en yngre kyrka ofta har mer personliga kopplingar till bygdens befolkning då tidigare generationer, farfar eller farfarsfar, kan ha varit med att uppföra eller restaurera kyrkan (Alexandersson & Karls Fors 2004:11).

Del 2: Den etnologiska dokumentationen

Inledning

Kulturmiljövården framhåller ofta den identitetsskapande betydelsen av byggnader och miljöer. Genom rivningen av Maglarps nya kyrka gavs möjlighet att undersöka detta mer konkret: vad händer när en kyrka försvinner? Syftet med den etnologiska dokumentationen är alltså att se närmare på vad en kyrkobyggnad har för betydelse för människorna omkring den. Vilken symbolik knyts till kyrkan, vilka värden står byggnaden för? Vilka reaktioner ger rivningen av kyrkan upphov till? Hur upplevs platsen när en orienteringspunkt i landskapet försvinner?

Rapportens andra del inleds således med en kort genomgång av det etnologiska perspektivet samt en redogörelse för material och urval. Därefter följer själva undersökningen där materialet granskas och analyseras. Rapporten avslutas med en gemensam sammanfattning av del ett och två.

Det kulturella perspektivet

Ett etnologiskt perspektiv innebär fokus på människan som kulturvarelse. Kultur kan beskrivas som kollektivt medvetande eller system av betydelser och symboler (Ehn & Löfgren 1982). Människors föreställningar, normer och värderingar är alla del av sådana kulturella system. Kulturella levnadsmönster upplevs ofta som självklarheter och ”sunt förnuft”, vilka vi fostras in i redan i tidig ålder. Det etnologiska perspektivet fokuserar på vad människor säger och gör, och på vilket sätt, och kan därigenom studera kulturella mönster. Kultur är lika mycket handling som tanke; kulturella föreställningar iscensätts dagligen i våra vanor och rutiner och syftar till att skapa mening av våra upplevelser och erfarenheter.

Kultur kan ses som ett meningsskapande redskap som vi använder, utan att direkt tänka på det, för att tolka och orientera oss i vår omvärld. Omvärlden är utgångspunkt för vårt agerande, men vi påverkar världen i vår tur genom den tolkning och laddning vi ger den. Platser och ting laddas med olika betydelser och blir en slags aktörer som påverkar vårt vardagliga handlingsutrymme (Frykman & Gilje 2003).

En kyrkobyggnad är en sådan aktör som dessutom har en stor symbolisk laddning. Etnologen Nils-Arvid Bringéus menar att ingen byggnad har så stort symbolvärde som sockenkyrkan. I ett historiskt perspektiv var det den byggnaden som avbildades mest. Kring sekelskiftet 1900 fanns i de flesta hem ett inramat fotografi av den sockenkyrka man tillhörde. Idag förekommer den avbildad på vykort eller som souvenirbild (Bringéus 1994:98) – eller på Internet.

Material och urval

Undersökningen baseras på intervjuer med ett 20-tal personer. Intervjuerna har utformats mer som informella samtal än ett ensidigt utfrågande. Intervjuerna har spelats in digitalt och sedan transkriberats, oftast ord för ord men i vissa stycken endast som referat. I presentationen av intervjumaterialet har citaten sedan redigerats något för att göra dem mer läsvänliga. Genomsnittstiden för en intervju har varit ca 30 minuter, med en spännvidd från fem minuter till över en timme. Majoriteten av intervjuerna är utförda på telefon. En telefonintervju har fördel av att vara friare och flexiblare för informanten än ett besök i hemmet. Idag är vanan vid samtal över telefonen stor, särskilt hos de yngre generationerna. Samtidigt är det svårare att läsa av textpauser när man inte ser den andre. Likaså kan intervjusituationen riskera att tippa över i ren utfrågning snarare än samtal. Telefonen blir då plötsligt påtaglig som ett tekniskt redskap för informationsutbyte istället för att vara en omedveten del av människors kommunikation.

Urvalet har till stor del varit slumpmässigt men ändå begränsat till boende i byarna Maglarp, Skåre och Kurland och/eller besökande på kyrkogården vid Maglarps nya kyrka. Kyrkogårdsbesökarna har till stor del haft någon anhörig begravd där, endast ett fåtal verkade söka sig dit enbart för rivningens skull. Uppsökandet har rent faktiskt gått till så att jag under ett antal dagar tagit kontakt med dem som varit på kyrkogården och bett att få ställa några frågor kring rivningen och kyrkans betydelse. Andra, bosatta i närheten, har uppsökts i direkt i hemmet eller via telefon. I samband med mina vistelser vid kyrkan har också nedtecknats en skältdagbok.

Ett fåtal av informanterna är eller har varit anställda av församlingen eller har en bakgrund i kyrkorådet eller kyrkofullmäktige. De kan då sägas representera Svenska kyrkans åsikter samtidigt som de som privatpersoner har sin personliga uppfattning om rivningen och en kyrkas betydelse, även om en sådan uppdelning i praktiken inte är klart avgränsad. Naturligtvis finns en ömsesidig påverkan mellan kyrkan som institution och människorna som arbetar inom den.

Alla informanter erbjöds anonymitet för att öka möjligheten att ”tala fritt”, även om detta faktum för det stora flertalet troligen inte påverkat deras svar. Uppfattningen att kyrkorivningen och kyrkans betydelse skulle kunna vara laddade ämnen finns kanske mer hos författaren än hos informanterna, men stämmer såtillvida att rivningen har rört om känslor hos många människor.

Informanterna är relativt jämt fördelade när det gäller ålder och kön. Jag har medvetet försökt skapa en relativt jämn spridning när så varit möjligt. Däremot dras inga slutsatser baserade på ålder, kön eller andra variabler såsom klass och etnicitet. Vad gäller etnisk och kulturell mångfald fanns en förhoppning i projektets inledning att kunna intervjua människor med annan religiös bakgrund, men eftersom området har en relativt homogen befolkning av etniska svenskar (endast

ett par av informanterna har utländskt påbrå eller bakgrund) har undersökningen inte fördjupats kring detta.

Förutom intervjuer av lokalbefolkningen och fältdagbok består materialet av medias skildring av rivningen i tv, radio och tidningar samt tidningsinsändare, hemsidor och bloggar på Internet. Insändarna kommer i första hand från den lokala dagspressen, *Trelleborgs Allebanda*. Även om insändarna följer en viss form för att kunna publiceras i media och eventuellt kan vara redigerade eller nedkortade av berörd tidningsredaktion speglar inläggen åsikter och reaktioner som rivningen gett upphov till.

På Internet finns ett antal olika privata hemsidor och några bloggar som tar upp Maglarps nya kyrka och dess rivning, en del även med fotografier. I vissa fall verkar hemsidan skapats på grund av kyrkorivningen, andra tar upp fenomenet på en redan befintlig sida.

Urvalet av media- och Internetmaterialet har dels skett genom sökmotorer på Internet där träffar på ”Maglarp” eller ”Maglarps kyrka” varit vägledande, samt ett direkt urval av journalistiska artiklar i tidningar och media som har regional eller lokal anknytning, såsom *Trelleborgs Allebanda*, *Sydsvenska Dagbladet* och SVT:s regionala nyhetsprogram *Sydnytt*.

Slutligen, om ”jag” förekommer utanför citaten är det författarens egna åsikter som kommer till uttryck.

Att riva en kyrka

Jag tror alla har liksom trott ändå att på nåt sätt att, det är klart dom inte river kyrkan, det gör man liksom inte, va'. (kvinna, 54 år, intervju nr 10)

Så uttalar sig en av informanterna, men är inte ensam om att uttrycka denna känsla. Att riva en kyrka är en ovanlig händelse och väcker känslor, men inte alltid på grund av religiösa skäl, vilket jag återkommer till längre fram i texten.

Ord som ofta används för att beskriva rivningen är ”konstigt”, ”märkligt” och ”sorgligt”. Enligt Svenska Akademiens ordbok (saob.se 2007-11-22) är definitionen av konstigt något som är svårt att förstå, medan märkligt betyder ovanligt. Det är mycket riktigt en sällsynt händelse de senaste hundra åren i Sverige och det är delvis det ovanliga som skapar reaktioner. Även de som inte deltar i gudstjänst regelbundet eller inte alls har någon religiös tro tycker det är tråkigt att man river Maglarps nya kyrka. Bara ett par informanter menar uttryckligen att rivningen av kyrkan inte berör eller upprör dem på något sätt. De nämner båda spontant den ekonomiska aspekten:

Man är ju inte van vid det att dom ska riva kyrkor, men... Är det inte underlag, det kostar ju pengar och underhålla, så jag har absolut ingenting emot det, va', det har jag inte. (man, 67 år, intervju nr 9)

Det rör mig inte i ryggen, ska jag säga dig. (---) Det är bara... det som retar en är ju att det från början är ett slarv med pengar. (man, 74 år, intervju nr 17)

Ytterligare någon tycker det är bra att kyrkan rivs, han är inte mycket för det religiösa som han uttrycker det och menar också att kyrkan är ett fuskbygge, bestående till stor del av dåligt tegel (man, 95 år, intervju nr 1).

Det finns också hos många av de intervjuade en förståelse för att det kostar mycket pengar att ta hand om alla de kyrkor man har i Hammarlövs församling, men man tycker samtidigt att det är synd att det gått så långt som till rivning. Människor anser att kyrkan som institution har tillräckliga ekonomiska medel och ställer sig frågan varför Maglarps nya kyrka inte underhållits i ett tidigt skede och därmed möjligen sluppit rivas. De informanter som arbetar åt församlingen eller är/har varit medlemmar i kyrkorådet har en annan syn på ekonomin; drifts- och underhållskostnaderna för kyrkan är helt enkelt för stora även om en reovering hade bekostats t ex av stiftet eller på annat sätt. Att höja kyrkoskatten är inget alternativ då Hammarlövs församling redan har en smärtsamt hög taxa, menar en

kvinnor som arbetar i församlingen. I jämförelse med grannförsamlingen Trelleborg är skatten ungefär dubbelt så hög (kvinnor, 57 år, intervju nr 23). Ändå är det enbart en av de övriga informanterna som tar upp ämnet med kyrkoskatt, då i bemärkelsen att den redan är så hög. En reparation av kyrkan och därtill löpande underhåll skulle blivit för kostsam kyrkoskatt, menar hon (kvinnor, 74 år, intervju nr 13).

Många hävdar en förståelse för att andra kan känna starkare motstånd mot rivningen, dels om de har anhöriga begravda på kyrkogården, eller på grund av en djupare religiös tro än deras egen:

Nu är jag inte speciellt troende eller religiös, men jag kan tänka mig att om man är det så (...) känns det nog lite mer. (kvinnor, 29 år, intervju nr 15)

Citatet ovan uttryckt i olika varianter är vanligt förekommande. Av hänsyn till de som har en stark religiös tro reagerar man mot rivningen. För några symboliserar kyrkan helighet även om man inte har en speciellt klar eller stark gudstro. Vad gäller anknytningen till kyrkan verkar det finnas en viss osäkerhet, särskilt bland de yngre informanterna, om man är medlem i Svenska kyrkan eller inte. Andra verkar däremot ha funderat över att lämna Svenska kyrkan en längre tid. Kanske har frågan aktualiserats med rivningen och kanske ytterligare i samband med mina intervjufrågor.

Ibland har de intervjuade funderat kring det pågående byggandet av ett bostadsområde alldeles i närheten, vid Stavstensudde, och att det då på grund av en ökad befolkning kommer att behövas en kyrka som är större än Maglarps medeltida kyrka. En informant berättar om en begravning han var med på för inte så länge sedan i den gamla kyrkan:

Kyrkan var full! Och så ska dom riva en sån stor kyrka. Det är inte klokt! (---) Nä, det har gått så långt att jag är starkt betänksam att gå ur kyrkan. Det är jag faktiskt. (man, 67 år, intervju nr 7)

Debatten i media kring kyrkorivningen har bestått av enstaka insändare, koncentrerade till augusti och september 2007 i anslutning till rivningsstarten den 3 september. En mindre insändardebatt fördes också i Trelleborgs Allehanda i januari-februari 2005, alltså före Regeringsrättens dom. Deltagare i denna debatt var representanter för kyrkofullmäktige/kyrkorådet, som poängterade de ekonomiska bekymren, och kommunstyrelsens ordförande i Trelleborg, som emotsatte sig en rivning.

Tornets spira är borttagen och tornet rivs först ned för hand till lagom höjd för rivningsmaskinen. Bilden till vänster visar också att takskiffret till största delen är nedblockat. Foto: Regionmuseet 2007-10-26 resp 2007-09-26.

Insändare som behandlar Maglarps nya kyrka påträffas mestadels i lokaltidningen *Trelleborgs Allehanda*, men något enstaka inlägg hittas även i större tidningar såsom *Svenska Dagbladet*. ”Jämna inte vår historia med marken” (svd.se 2005-06-21) och ”Gör oss inte historielösa” (trelleborgsallehanda.se 2007-09-19) är några av insändarnas rubriker. Innehållet består av negativa reaktioner och rivningen fördöms i olika starka ordalag. Den mest flitige insändarskribenten under signatur framhäver kyrkans ekonomiska tillgångar och ifrågasätter att man inte har råd att behålla kyrkan. Signaturen får också svar av kyrkofullmäktiges ordförande ett par gånger. Debatten dem emellan förekommer sporadiskt mellan 1 augusti och 24 september 2007 i *Trelleborgs Allehanda*. Kyrkofullmäktiges ordförande skriver bland annat att han inte tycker det är trevligt att riva en kyrka men man måste acceptera verkligheten (trelleborgsallehanda.se 2007-08-11). Att man vill riva en kyrka av ekonomiska skäl betyder inte att man tycker det är något positivt, det framhåller även en informant som är medlem i kyrkorådet. Han är dessutom konfirmerad i kyrkan och har anhöriga på kyrkogården, men han menar, som en person insatt i församlingens likviditet, att frågan inte går att lösa på annat sätt (man, 61 år, intervju nr 25).

Andra tidningsinlägg kommer med idéer om hur man skulle kunna använda den övertaliga kyrkan – som konserthus eller konstmuseum (trelleborgsallehanda.se 2007-08-08, 2007-09-04). Det finns också tankar kring att bevara kyrkan i form av en vacker ruin eller resa ett minnesmärke i form av ett kors lika högt som kyrkans torn (trelleborgsallehanda.se 2007-09-04, 2007-09-12).

Förutom insändare finns även några hemsidor och bloggar på Internet som tar upp rivningen av Maglarps nya kyrka, däribland en som berättar om ett konstnärligt filmprojekt (carljohanengberg.com). En av hemsidorna är ett discussionsforum för historia, Skalman.nu Forum, där man kan läsa kommentarer och åsikter om kyrkans rivning, likaså på Byggnadsvårdsbloggen. Hemsidor och

bloggar åskådliggör till viss del en negativ inställning till rivningen medan andra mer rapporterar händelseutvecklingen. Kyrkan och dess rivning har även en egen notis i Wikipedia (sv.wikipedia.org). Gemensamt för Internetsidorna är att kyrkorivningen betraktas som något ovanligt och unikt, även om Wikipedia tar upp andra fall.

Inget mer aktivt motstånd i form av startad förening eller stiftelse mot rivningen har dock kommit till stånd, möjligen för att människor helt enkelt har trott att det aldrig skulle kunna bli ett rivningsbeslut. Som en informant uttrycker det:

*Jag har inte tänkt tidigare på att kyrkor kan försvinna.
Det är lite skumt. (man, 63 år, intervju nr 5)*

Plundring eller minne?

Kyrkans förfall innan rivningen var främst synlig på nära håll. Rostiga och bevuxna hängrännor och stuprör ledde till frostsprängning och delar av tegelbyggnadens yttre lossnade. Interiören var nedsmutsad av duvor som bosatt sig i den tomma kyrkan. Inför rivningen fick dessutom bänkar och golv rivas ut, samt fönstren plockas ut. Kyrkan förvandlades långsamt till ett rivningsobjekt:

*För mig var det ju liksom ingen kyrka mer, när jag
kom in och såg allt hur det såg ut. (kvinna, 84 år, intervju nr 7)*

Här är ju dom som nästan börjar gråta när dom kommer in och ser. (man, 58 år, intervju nr 3)

Inför rivningen kom en strid ström av besökare, särskilt under den sista veckan. Även jag åkte dit för att fånga stämningen. Kyrkvaktmästarna hade bråda dagar, det var upp till 20-30 personer som kom varje dag och de flesta ville gå in i kyrkan och titta en sista gång. Man hade vägarna förbi och passade på att ta en titt innan kyrkan försvunnit. Någon skojade om att de skulle ta en tegelsten till minne. Många besökare upplevde det som synd att den skulle rivas men få var upprörda, det fanns en slags resignation. Åtskilliga fotograferade kyrkan som minne och tog liksom ett sista farväl. Enligt en kyrkvaktmästare hade somliga, främst äldre, rest långt för att se den kyrka där de kanske var döpta, konfirmerade eller vigda. En äldre kvinna från Helsingborg hade fått skjuts av sina barn på sin födelsedag. De sista dagarna fick dock kyrkan låsas på grund av alltför många stölder av tegelstenar och annat som kunde göra kyrkan osäker för de kommande rivningsarbetarna (fäldagbok 2007-06-07, 2007-08-31).

Interiör Maglarps nya kyrka, dagen för rivningsstart. Foto: Regionmuseet 2007-09-03.

Vissa vill gärna ha konkreta minnen av kyrkan medan andra värjer sig:

Jag tycker det skulle skära mig ända in i själen att plocka nåt från kyrkan, det är nästan som plundring eller nånting... som jag har en känsla emot. Jag mår inte riktigt bra när jag kommer in på det. (man, 69 år, intervju nr 4)

Samme man talar också om en känsla av förnedring av kyrkan och hur han mår dåligt rent fysiskt av att se byggnaden i sitt tillstånd inför rivningen. Andra vill gärna ha ett minne i form av t ex en kyrkbänk, ett fönster eller till och med tornets takspira. De allra flesta nöjer sig med att fotografera kyrkan:

Vi har utsikt över den, alltså långt borta, så jag hade tänkt och ta ett foto med utsikten med kyrktornet (skratt) och ett utan liksom, men inte... inte mer än så. (kvinna, 29 år, intervju nr 15)

Varför väcker då rivningen och ”plundringen” så starka känslor? Vad är det som gör att människor vill ha en bit tegelsten som minne av kyrkan?

En kyrkas betydelse

Den religiösa kopplingen till en kyrka är självklar, oavsett om man är troende eller inte. Men vilka andra band kan det finnas till kyrkan? Tidigare undersökningar, dock inte gjorda i samband med en rivning av en kyrka, har visat på kyrkobyggnadens betydelse även för dem som sällan går dit. Kyrkobyggnadens viktigaste symboliska funktion är som givare av mening och kontinuitet särskilt vid livets övergångar och kriser. Symboliken kring kyrkan är också nära knuten till svensk kultur och identitet. Religionen utövas dock alltmer privat och utanför kyrkorummet, t ex i naturen (Bäckström & Bromander 1995; Bromander 1998). I förhållande till modernitet och sekularisering, om man betraktar sekularisering som en process där religionen minskar i betydelse för samhället och den enskilde individen, följer att religionen praktiseras på ett icke-traditionellt och individualistiskt sätt (Berger 2002). Det som dock konstituerar religion är åtskillnaden mellan en helig sfär och en profan sfär. I alla samhällen finns något som hålls för heligt – religion är ett universellt fenomen (Gustafsson 2000:14). Tadelningen mellan profant och heligt, vardag och helg, verkar vara ett grundläggande mänskligt behov.

En paus i vardagen – kyrkans helighet

Majoriteten av informanterna går inte i gudstjänst mer än vid enstaka tillfällen eller inte alls. Man går till kyrkan främst i samband med dop, konfirmation, bröllop eller begravningar. En informant, som beskriver sig som inte särskilt kyrklig, menar att *om* han skulle vilja träffa Gud kan han göra det ute i naturen en solskensdag istället för i kyrkan (man, 67 år, intervju nr 9).

De med en klart uttryckt kristen tro beskriver kyrkan som en helig plats dit man kan gå för att be, lyssna på predikan och ha gemenskap med andra (kvinna, 57 år, intervju nr 23). Det är helt enkelt en plats där man kan ”prata med Gud” i lugn och ro (man, 77 år, intervju nr 2). Även de som inte besöker kyrkan eller hävdar att de är inte särskilt religiösa kan ändå ange orsaken till kyrkans betydelse utifrån att det är ”Guds hus” eller att där finns en viss kraft eller styrka:

Man kan inte komma ifrån, om man går i en kyrka, det är en typ av stämning. Det är en helig plats även om man inte är jättereligiös, va'. (man, 67 år, intervju nr 22)

Jag kan känna mig ganska så liten i en kyrka, men ändå trygg. (...) En kyrka är ju mäktig på nåt vis, tycker jag, när man kommer in i den. (kvinna, 31 år, intervju nr 12)

Kyrkobyggnaden är både en plats för helighet och en symbol för det heliga och religiösa. Maglarps nya kyrka avsakraliserades 2006 genom en särskild ceremoni, ledd av dåvarande biskopen i Lunds stift, Christina Odenberg. Om man, som många av informanterna gör, kopplar samman heligheten med själva byggnaden blir en sådan ceremoni ganska obegriplig:

Det är också ett, liksom ett märkligt... (...) detta komma /och/ avkristna en kyrka. Vilken tanke, va'!
(---) *Control alt delete.* (man, 63 år, intervju nr 5)

En kvinna poängterar dock att kyrkorna inte står där för Guds skull utan för människors skull så att man kan samlas för att fira gudstjänst. En riven kyrka är en förlust för människorna, inte för Gud. Det är inte så att man trampar på Guds helighet om man river en kyrka (kvinna, 57 år, intervju nr 23). En av informanterna beskriver det som att Gud inte bor i kyrkan utan i hjärtat:

Vi andra som tror på Gud tar det med oss i vardagen och binder det inte så hårt i väggarna. (man, 65 år, intervju nr 6)

Helighet kan definieras i religiösa termer men också som ett behov av stillhet, lugn och ro. Då lockar kyrkan mest när det inte pågår gudstjänst eller andra aktiviteter. Man kan sitta där tyst och fundera, säger en av de intervjuade (kvinna, 33 år, intervju nr 8). Tankarna får vandra fritt en stund utan några förväntningar eller måsten:

Man får en viss ro när man går i en kyrka, man sitter själv liksom och... Det är inget som ska brådskas då när man sitter där ju. (man, 55 år, intervju nr 19)

Kyrkorummet i sig inbjuder till reflektion genom sin karakteristiska interiör, t ex tak- och väggmålningar och utsmyckade föremål:

Och det är så mysigt att bara sitta på dom här bänkarna och titta på omgivningen och taken och målningarna och sånt va', det är... Det är nåt speciellt. Det upplever dom flesta människor, tror jag. (man, 67 år, intervju nr 22)

Kyrkobyggnaden erbjuder ett rum där man kan stiga ur vardagen, ett tillfälle att slippa stress och få möjlighet att tänka och fundera. Detta gäller i viss mån också kyrkogården, vilket jag återkommer till längre fram. Att kyrkan upplevs som en

speciell plats beror också på vad man själv väljer att göra den till, enligt en kvinna. För henne är det en plats som står för bra värderingar och som ”helgar det goda” (kvinna, 29 år, intervju nr 15).

En känsla som överlag förknippas med kyrkan är högtidlighet. Kyrkobesöken domineras av just sådana högtidliga händelser som till exempel dop och begravning vilket färgar av sig på upplevelsen av själva byggnaden.

Tradition och gemenskap

Det konstiga är ju att (...) där är ett väldigt intresse för kyrkan, att det ska finnas en kyrka, den ska vara tillgänglig och allt sånt, men... dom går ju liksom inte dit där när det är gudstjänst och sånt, utan det ska ju va' för barndop och begravningar och vigsel, och eventuellt lite granna musikgudstjänster. Och sen så jultid är det ju otroligt vad mycket, då kan dom gå i kyrkan. (man, 58 år, intervju nr 3)

En tradition innebär i etnologiska termer en kulturyttring som förmedlas från en generation till en annan. Traditionen skapar på så vis gemenskap bakåt och framåt i tiden. Kyrkans specifika värden i samband med traditioner framkommer bland annat i minnen kring livets högtider såsom dop, konfirmation, bröllop och begravning:

- Vad är det som gör en kyrka till en sån speciell plats, tror du?

- (---) Alltså, det går nog inte att sätta fingret på. Men det blir ju en viss gemenskap. (---) Vem det än är va', så när det händer nånting i livet, om det är bröllop eller om det är begravningar eller dop, så träffas man där. (kvinna, 51 år, intervju nr 18)

Kyrkobyggnaden ger en högtidlig inramning åt livets viktiga händelser. Stora förändringar i livet brukar sammankopplas med olika riter. En rit kan förklaras som en formbunden handling som syftar till att symboliskt sammanfoga åtskilda verkligheter. Kyrkan tillhandahåller just ett sådant symboliskt universum som skapar en känsla av helhet och gemenskap (Åkesson 1997:99-128). Dopet är ett exempel på en sådan rit, som förutom i religiöst hänseende också markerar barnets integrering i den stora kulturella gemenskapen liksom i den egna familjen och släkten (Reimers 1994).

Kyrklig vigsel är en av de traditioner som både skapar och bekräftar bandet till kyrkan. Foto: Henrik Engel Larsson 2007-06-16.

Det är inte bara livets högtider som fyller kyrkan med människor, även en traditionsbunden tid som julen är viktig:

Hade denne /kyrka/ varit i bruk så hade jag ju absolut varenda jul åkt dit med familjen. Jag vill gärna hålla på traditionerna och föra traditionen vidare. (kvinna, 54 år, intervju nr 10)

En lite nyare tradition som skolavslutning nämns av flera av de yngre informanterna som ett tillfälle för kyrkobesök och där man har minnen kring kyrkan. Även en vanlig gudstjänst har sin tradition och gemenskap:

Det är alltid roligt att man träffar nån ju som man... några andra i byn som man inte har snackat med på länge och så. Det är alltid att man snackar nåt efter gudstjänsten ju. (man, 55 år, intervju nr 19)

Traditioner kan betraktas som ett slags kulturarv om man så vill. Traditioner och sedvänjor är en del av den kulturella gemenskapen, även om de liksom kulturen förändras och omformas över tid. Traditioner kring kyrkan blir en del av människors livshistoria och därmed en del av den egna identiteten, vilket leder till att en riven kyrka kan upplevas som en förlust av just identitetsskapande minnen.

Kyrkan som kulturarv

Begreppet kulturarv kan kortfattat definieras som de ”historiska kulturalster som fungerar som gemensam referensram” (Beckman 1993:70). Svenska kyrkans hemsida beskriver kyrkobyggnaden just som en del av församlingens och landets historia, ett historiskt landmärke med en särskild plats i människors hjärtan (svenskakyrkan.se 2007-10-10). En kyrkobyggnad har historiskt sett varit en viktig och symbolladdad byggnad och dess placering och synliggörande betydelsefullt. Bygandet av Maglarps nya kyrka skedde visserligen med tanke på att kyrkan skulle vara centralt belägen i församlingen, men har också genom sin placering på åsryggen - som sträcker sig parallellt med kustlinjen - blivit ett landmärke. Kyrkan ligger väl synlig både från havet och inlandet.

Sockenkyrkan är en symbol för bygden och samhörigheten människor emellan. Ofta skapar kyrkobyggnaden en känsla av gemenskap och fångar invånarnas intresse på grund av dess kultur- och lokalhistoriska värden (Biörnstad 1994). Från myndigheternas sida, i detta fall Riksantikvarieämbetet, anses Maglarps nya kyrka vara viktig på grund av de kulturhistoriska värden man kan knyta till kyrkan; alltifrån ett samhälls- och kyrkohistoriskt värde, ett upplevelsevärde som landmärke i bygden samt ett arkitektoniskt och arkitekturhistoriskt värde särskilt som kyrkan inte har förändrats sedan tillkomsttiden 1907-08 (RAÄ dnr 312-400-2007). Kyrkans värden ser kanske inte lika ut eller är lika tydlig för de människor som bor på platsen, för dem är det möjligen mera en känsla som man är ovan vid att formulera i ord:

Jag har liksom ingen direkt koppling så att säga... religionsmässigt till den, men jag tycker det är väldigt tråkigt att den rivs. Jag tycker det är väldigt synd att man låter en så pass fin byggnad förfalla, det är ju ändå en kulturtradition, en tradition som... som finns däri.
(man, 34 år, intervju nr 20)

Kyrkobyggnaden kan ge olika upplevelser och reflektioner beroende på om man är inne i kyrkan eller ser den från utsidan, men upplevelsen av tradition och historia hör samman med hela byggnaden. I Maglarps fall har den nya kyrkan varit stängd så länge att den yngre generationen saknar minnen från kyrkorummet, och jag har därför frågat efter den allmänna bilden och upplevelsen av en kyrka, oavsett om man tänker på kyrkan i Maglarp eller någon annan:

När jag är i en kyrka så brukar jag ofta tänka på folket, folket som har varit där och gått dit kanske varje söndag eller då under... ja, under hundratals år, att det har varit så. (...) Så jag tycker liksom att, ja det är ju ett monument över vår historia. (kvinna, 31 år, intervju nr 12)

Kulturarvsforskaren David Lowenthal (1998) menar att intresset för att skapa länkar till det förflutna är något som kännetecknar dagens människor och är ett sätt att förlänga och förstärka den egna identiteten. Historien ses som en kollektiv gemenskap och kyrkobyggnaden skapar just en känsla av kontinuitet och gemenskap bakåt i tiden. En av informanterna menar att när han sitter i kyrkan och funderar så tänker han tillbaka och framåt i tiden (man, 55 år, intervju nr 19). Kyrkan blir en plats där all tid ryms samtidigt; dåtid, nutid och framtid. Perspektivet bakåt skapar mening åt nuet. Traktens historia blir närvarande genom kyrkobyggnaden som är en del av denna historia:

I denna bygden här, inte minst alla dom som flyttat in i området, dom har kanske inte hunnit, dom tänker mest på sitt nya hus och så och inte hunnit (...) tänka var har jag hamnat, att vad finns det för rötter här, men frågan kommer säkert. Och då kunde ju faktiskt (...) denna kyrka få betyda något. (kvinna, 63 år, intervju nr 6)

Ett besök i en kyrka kan vara ett sätt att orientera sig på en ny plats. Som turist eller nyinflyttad, i Sverige eller utomlands, kan kyrkobesöket vara ett sätt att orientera sig om den nya platsens minnen och historia. Många av de intervjuade uppger att de besöker kyrkor som turist, även om de inte annars går i kyrkan hemmavid.

Likaväl som kyrkan representerar bygdens historia kan den vara en del av den egna livshistorien; man kanske har döpts, konfirmerats eller gift sig i Maglarps nya kyrka. Kyrkan hör ihop med ens bakgrund:

Jag tycker det är en väldigt viktig symbol. Jag tycker att kyrkan för mig är lika viktig som en flagga. Det vore konstigt om man tog bort svenska flaggan. Det är konstigt för mig om man tar bort en symbol som jag har sett som barnsben. När jag cyklade till skolan så cyklade jag förbi den här kyrkan varje dag. (man, 69 år, intervju nr 4)

Andra informanter har också barndomsminnen kring kyrkan, till exempel en man som ville köpa den då stängda kyrkan och göra den ”fin” igen, trots att han bara sett den från utsidan (man, 26 år, intervju nr 21). Rötterna till kyrkan kan vara extra starka om man har anhöriga som varit med och låtit uppföra Maglarps nya kyrka. Kyrkobyggnaden är då sinnebild för förfädernas gemensamma ansträngningar och strävanden.

Kyrkan som symbol konkretiserar historia, rötter och kontinuitet. Den danske kyrkohistorikern Jørgen I. Jensen menar i sin bok *Den fjerne kirke* (1995) att kyrkan idag har tappat sin religiösa betydelse men att människor ändå har starka band till den. Kyrkobyggnaden, som man ser på avstånd i landskapet, får stå som symbol för kultur, historia, myt och kollektivt medvetande. Att delta i gudstjänst gör den för nära och för påtaglig, den symboliska kyrkans funktion är att befinna sig i bakgrunden. Etnologen Lynn Åkesson tolkar Jensen som att den avlägsna kyrkan, fjärran i landskapet, är en nyckelsymbol för själva kulturens kärna:

Till Jensens 'fjerne kirke' behövs egentligen ingen ingång. Det är inte en kyrka att vara i, det är en kyrka att leva med. (---) Denna folkliga, symboliska kyrka är alltså en del av kulturen, av nuet såväl som historien.
(Åkesson 1997:101)

Med denna utgångspunkt kan man förstå människors engagemang för själva kyrkobyggnaden även om man sällan nyttjar denna. Åkesson beskriver kyrkobyggnader som en slags ”kulturens andliga centralpunkter”, som fyller ett behov om så bara på avstånd (Åkesson 1997:102). Vetskapen om dessa platsers konkreta existens kan vara nog, medan andra söker sig till kyrkan vid eller utanför gudstjänsten för ett andrum i vardagen. Jensens teser innebär också en förskjutning i betraktandet av kyrkan; från religiös helgedom till kulturarv. Ett kulturarv ingår i identitetsskapande processer och kan även brukas som en nationell symbol. Kyrkan som kulturarv innebär därmed att byggnaden ingår ett konfliktfält som handlar om tolkningen och användningen av kulturarv (Wienberg 2006). ”Det är vår kyrka, inte makthavarnas”, säger en man i en tv-intervju i samband med rivningen av Maglarps nya kyrka (sydnytt.se 2007-10-31). Den faktiska kyrkobyggnaden ägs förvisso av församlingen men den symboliska kyrkan, kulturarvet, tillhör alla.

Maglarps nya kyrka som landmärke försvinner gradvis. Foto: Regionmuseet 2007-09-07, 2007-09-18 resp 2007-11-14.

Plats, identitet och ålder

Identitet skapas inte bara av kultur(arv) och symboler utan är ett av många praktiska sätt att orientera sig i världen på. Identitet är en ständigt pågående process, utformad i relation till omgivningen, dess ting och platser. Vem man är handlar till stor del om var man befinner sig och vilka handlingar man utför (Frykman & Gilje 2003:37).

Genom att passera kyrkan dagligen på väg till och från t ex skolan eller arbetet blir byggnaden en del av det vardagliga och nära. Kyrka och kyrkogård får visserligen en speciell betydelse just som avskilda från vardagen, men det är också genom det vardagliga seendet och förbipasserandet som bandet till platsen skapas. Precis som Jensen beskriver den symboliska kyrkan som kyrkan i fjärran, ”den fjerne kirke”, är kyrkobyggnadens siluett på slätten en del av den identitetsskapande omgivningen. En man beskriver den som ett smycke i landskapet (man, 69 år, intervju nr 4). Maglarps nya kyrka beskrivs ofta som ett landmärke, synligt på långt håll:

Vi hade släktingar i Fru Alstad och ibland åkte vi bil, fars gamla bil, och ibland cyklade vi med mor till Fru Alstad. Och då kunde man, där som var högt, Bolmers högar till exempel (---) klättra upp på nån av kullarna där och så stå och räkna kyrkor. Och Maglarps kyrka såg man ju alltid. (kvinna, 63 år, intervju nr 6)

Flera av informanterna berättar att kyrkan är det första man ser när man kommer med färjan från Tyskland på väg till Trelleborg. Som fiskare kan man använda kyrkan som land- eller riktmärke i viss mån. Enligt en äldre informant användes kyrkan som landmärke under andra världskriget vid patrulleringar till havs (man, 95 år, intervju nr 1). En man beskriver hur han brukar komma från havet och se kyrkan på håll och förklarar att det kommer att bli tomt utan den. Samtidigt är det en vanesak menar han; efter en tid så har man släppt det (man, 45 år, intervju nr 11). En annan av de intervjuade berättar något liknande:

Det är ju en bit av horisonten som har försvunnit. Men det sa vi ju också när vindkraftverken försvann. Vi tyckte det såg lite konstigt ut när vi titta' åt det hållet, när det var borta. Men det är sånt som man vänjer sig vid. (kvinna, 57 år, intervju nr 23)

Kyrkobyggnaden med dess höga torn är eller har varit en punkt att orientera sig efter. En kvinna skojar om att hon använde kyrktornet för att hitta hem:

Jag tyckte det var ett väldigt vackert landmärke när man kom till exempel körande ifrån Malmö. Så hittade man ju hem i alla fall (skratt). Tornet det syntes ju långa vägar. (kvinna, 74 år, intervju nr 13)

Några informanter ser Maglarps nya kyrka direkt från sitt hem, vilket gör att kyrkan på något sätt blir en del av vardagen eller snarare en bakgrund mot vardagliga rutiner och händelser:

Vi ser kyrk, eller såg ska jag säga, tornet är ju borta nu, men vi såg ju det härifrån vårt sovrumsfönster. Så det är ju en annan utsikt för oss också. (kvinna, 38 år, intervju nr 16)

Att vara på väg hem och se solnedgången lysa genom kyrkans färgade fönster, det skapar en alldeles speciell upplevelse, berättar en informant. Kyrkan och hans hem hör liksom samman, menar han (man, 67 år, intervju nr 22). Betydelsen av kyrkans närhet till hemmet accentueras ytterligare av en kvinna som bor nära den andra, medeltida kyrkan i Maglarp. Det är där hon och hennes familj har haft dop och bröllop, så därför har hon inte engagerat sig angående rivningen av den nya:

Den / nya kyrkan / ligger liksom på andra sidan vägen, den ligger inte här där vi bor. (---) Den / gamla kyrkan / är lite annorlunda för att den är så pass gammal. Sen är det ju att man tillhör, det är ju den som är här i byn. Då blir det automatiskt så. (kvinna, 45 år, intervju nr 14)

Citatet visar på en distansering till den nya kyrkan, både känslomässig (angående tradition och livshögtider) och geografisk. Men det är inte bara platsen som verkar ha betydelse, den gamla kyrkan beskrivs som annorlunda på grund av sin höga ålder. Ålder kan vara en väsentlig del för upplevelsen av en plats eller byggnad. En ny eller modern kyrka saknar den ”mystik” som äldre kyrkor har tycker en kvinna (kvinna, 31 år, intervju nr 12), och någon annan menar att det är värre att riva en kyrka just för att kyrkorna vanligtvis är gamla (man, 67 år, intervju nr 22). Till skillnad från rivningsansökans formuleringar, där Maglarps nya kyrka bl a beskrivs som ”en jämförelsevis ung kyrka” (Länsrätten i Skåne län 2000, mål 186-00), upplevs kyrkan som gammal, kanske inte så mycket på grund av den faktiska åldern som byggnadsstilen.

- Är det värre att riva kyrkor än andra byggnader?
- Näe, inte alltså om man jämför... dom pratar ju om att man ska riva Kockums till exempel. Då är det lika illa egentligen, alltså det är ett byggnadsminne liksom som försvinner (...) Det kan väl gå på ett ut om det är en kyrka eller om det är /en/ annan byggnad.
- Det har lite med ålder att göra?
- Ja, lite så. Och, alltså om man tittar på gamla byggnader... Om man går runt i Malmö och tittar på gamla byggnader, vilken otrolig... glädje det var i att utsmycka och göra, alltså lägga ner tid. Idag är det bara betong och glas och sen så tjoff så är det klart. (...) Gamla byggnader är ju betydligt vackrare än så.
(man, 26 år, intervju nr 21)

Äldre byggnader ger en liknande känsla av historia, kontinuitet och rötter som diskuterats ovan, och själva byggnadens utformning och arkitektur har stor betydelse. Många av informanterna beskriver kyrkan i Maglarp som en fin och vacker byggnad. En man formulerar det som så att det är sällan man ser en kyrka som är ful (man, 67 år, intervju nr 22).

Ting, ljud och makt

Det är inte enbart kyrkobyggnaden som är laddad med symbolik; byggnadsdetaljer och inventarier bär också på betydelser. Särskilda föremål, såsom kyrkklockor, predikstol, orgel och målade fönster symboliserar delar av kyrkan. Till och med en tegelsten kan bli värdefull.

Inför rivningen fanns föremål kvar i kyrkan, bl a böcker, en flaska nattvardsvin, en näsduk och en psalmbok (fäldtagbok 2007-06-07; sydsvenskan.se 2007-05-08; skanskan.se 2007-09-08). Kyrkan upplevdes därmed inte som slutgiltigt lämnad utan i väntan på ett återvändande. Några informanter var också inne i kyrkan innan rivningen påbörjades och en kvinna berättar att hon reagerat häftigt vid åsynen av de gamla, mögliga böckerna som stod i en hylla. Böcker är ett kulturarv som man ska ta vara på, menar hon (kvinna, 51 år, intervju nr 18). Bortskänkandet respektive försäljningen av predikstolen och dess baldakin, kyrkbänkarna, fönstren och orgeln nämns både i tidningarnas reportage och ibland av informanterna. Orgeln som fenomen sammankopplas spontant med specifika kyrkoupplevelser av somliga informanter. En man berättar om ett turistbesök i en kyrka i Danmark:

Ett skåp med skadade böcker under orgelläktaren. Observera kartongen med de blå skyddshjälmarna samt orgelpiporna på bänken. Foto: Regionmuseet 2007-06-07.

Man kunde till och med spela på orgeln där, han satte sig ned och drog av 'Du store Gud' och sånt, och den är ju liksom mäktig ju, det är nästan så man får lite ståhår på armarna. (man, 69 år, intervju nr 4)

Orgeln skapar en upplevelse genom sin speciella musik i det speciella rummet, kyrkorummet:

Men orgelmusik är ju mäktigt... och orgelmusik i en kyrka är ju, det är ju där orgeln ska vara, va'. Jag har visserligen en orgel här nere på första våningen, men det är inte alls, det är en Yamaba, elektrisk, så det är inte alls samma känsla (skratt). Så att höra Toccata och fuga i, vad är det b-moll eller vad det nu är, av Bach (---) när den riktigt, åååh, det är häftigt! (man, 63 år, intervju nr 5)

Musikgudstjänster är (enligt statistik på Svenska kyrkans hemsida) mer besökta än den ordinarie söndagsgudstjänsten, troligen för musikens skull men kanske också för dess förmåga att skapa en djupare upplevelse av kyrkorummet och det som kyrkan symboliserar.

Av alla kyrkliga föremål är det kyrkklockorna som oftast kommer på tal spontant i mina intervjuer. Klockorna i Maglarps nya kyrka ska rengöras och magasineras i väntan på beslut om framtida användning. Eftersom kyrkklockorna ursprungligen kommer från den gamla kyrkan i Maglarp finns önskemål om att åter hänga dem där. Den gamla kyrkans nuvarande klocka skulle då kunna hänga i en nybyggd klockstapel på den nya kyrkans kyrkogård. Det är en åsikt som framförs både av informanter och i medias rapportering. Det är anmärkningsvärt att den nya kyrkans klockor uppfattas ha kvar så starka band till den gamla kyrkan trots att de hängt i den nya i snart hundra år. Kyrkklockorna engagerar, deras fortsatta öde är viktigt, men varför är det så? Klockorna står uppenbarligen för en likvärdig symbolik i jämförelse med kyrkobyggnaden. Om inte kyrkan kan bevaras så ska åtminstone kyrkklockorna det.

Det finns också en mängd tidningsreportage just vid nedlyftandet av klockorna inför rivningen där de bl a liknas vid kyrkans själ (dn.se 2007-09-12). När jag ser de nedmonterade klockorna placerade på flaket av en lastbil ser de mycket mindre ut än vad jag tänkt mig att kyrkklockor ska se ut. Utseendet stämmer inte överens med den mäktiga känsla jag förknippar med ljudet av kyrkklockor (fäldtagbok 2007-09-12). Ordet ”mäktigt” är för övrigt ett ord som dyker upp i intervjuerna både i samband med orgelns musik och klockornas klang. I citatet nedan framhävs också klockornas ålder, som för att ge dem ytterligare tyngd:

*- Dom här klockorna som sitter här /i nya kyrkan/,
dom har ju suttit i den gamla, och så mycket skulle dom
ha gjort så att dom satte dit dom igen.
- Vad sitter i den gamla nu, är det en nyare då?
- Ja, en nyare klocka, en liten en, det hörs ju knappt
när den ringer. Det är ju inget. Dessa /i nya kyr-
kan/ är ju från 1700-talet och vilken klang där är...
för jag har vart uppe och ringt i dom... så jag hörde det.
Och jag kommer ihåg dom, det är ju så mäktigt så.
(man, 58 år, intervju nr 3)*

I Norden introducerades kyrkklockan samtidigt med kyrkan och kristendomen och har redan från medeltiden haft en symbolisk laddning förutom sin praktiska funktion att underrätta sockenborna om veckodagar och gudstjänsttider. Det

Kyrkklockorna har lyfts ned och ska transporteras iväg för rengöring. Foto: Regionmuseet 2007-09-12.

starka klangljudet skapade en känsla av religionens makt (Bringéus 2005:46f).
Kyrkohistorikern Jensen skildrar också kyrkklockans betydelse:

Et er at kristendommen kommer, at der måske bygges en kirke, et hus ved siden af andre huse, som man kan vende sit blik og sin opmærksomhed fra hvis man vil. Noget andet er klokkenes lyd, der breder sig ud over landskabet eller ud over byen og fortæller alle, uanset hvad de ellers mener, at en ny tid er kommet til landet. Med kirkeklokken kommer den fjerne kirke, en lyd, der kun taler til øret, uanset hvad man ser for sine øjne, en uanskelig svingning, der dog alligevel udgår fra et bestemt sted, hvor der siges ganske bestemte ord. Lyden breder sig viden om og forplanter sig gennem luften ud mod grænsen, som ingen kender, og kan bevæge sig gennem mure og lukkede døre. (Jensen 1995:61)

Idag verkar kyrkklockan ha samma känsla av kontinuitet och historia som kyrkobyggnaden. Ett tydligt exempel på klockans (och orgelns) betydelse är Katarina kyrka i Stockholm som ödelades av brand 1990. När allmänheten fick skänka pengar till återuppbygganden donerades särskilt mycket till orgeln och kyrkklockkorna (Wik-Thorsell 1995:148).

Kyrkklockorna i Maglarps nya kyrka har inte ringt sedan kyrkan stängdes 1976 mer än en gång, då för att spela in ljudet på cd-skiva (enligt uppgift från kyrkoherde Thor Nilsson 2007-10-19, alla kyrkorna i Hammarlövs pastorat spelades in). Dock berättar en av de intervjuade att han dagarna innan rivningen påbörjades faktiskt gick upp i kyrktornet och ringde i klockorna en allra sista gång (man, 26 år, intervju nr 21).

Kyrkans grundstenar har lämnats kvar som planerat när rivningen avslutats. Här platsen för koret. Foto: Regionmuseet 2007-12-19.

När kyrkan försvunnit

Platsens utformning

I stort sett alla informanter återkommer till hur platsen ska se ut efter rivningen. Det finns önsknningar om att kyrkans läge markeras men det finns olika meningar om hur utformningen ska se ut. Markeringen är viktig oavsett om det beror på att det är en identitetsskapande plats eller om man bara vill utmärka en relativt unik händelse. Upplevelsen av kyrkans symbolvärde är stort och en försvunnen kyrka verkar fordra en markering på något sätt.

När jag frågar efter de intervjuades förslag till utformning av platsen efter rivningen speglas vissa svar av insändare och artiklar i tidningarna. Vissa utgår från planer de har läst eller hört talas om medan andra kommer med egna idéer och kreativa förslag. Det förekommer dock en osäkerhet kring hur församlingen egentligen har tänkt att platsen ska se ut och användas i framtiden.

Kyrkans synlighet på långt håll över slätten och betydelse som orienteringspunkt vill man gärna försöka ersätta på något sätt; gärna något som sticker upp och som syns fortfarande, förklarar en kvinna (kvinna, 63 år, intervju nr 6). Någon annan föreslår ett stort och högt kors så att platsen fortfarande kan fungera

som ett landmärke (kvinna, 51 år, intervju nr 18). Kyrkan har varit en viktig del av landskapet och kanske söker människor något som kan kompensera åtminstone delar av det man förlorar.

Många vill ha ett minnesmärke, gärna med foto eller bild på kyrkan. Det upplevs som viktigt att berätta att det har funnits en kyrka på platsen. Möjligen kommer platsen att användas till friluftsgudstjänster, något som överlag uppfattas positivt bland de intervjuade. De som vill markera platsen med en klockstapel vill dock gärna använda den gamla kyrkans nuvarande klocka till klockstapeln och flytta tillbaka den nya kyrkans klockor till den gamla kyrkan, vilket diskuterades tidigare.

Det finns förstås undantag från behovet av att markera kyrkans plats. En man menar att vi lever i en sådan tid så han har hela sitt liv sett hur saker och ting har försvunnit:

Hur viktigt det är att man kommer ihåg, det finns inne i huvudet på en i alla fall (---) det behöver inte ligga någon sten där speciellt va, det kan jag både ha och mista, tror jag. (---) Utan då räcker det med kyrkogården som ligger där. (man, 63 år, intervju nr 5)

Ruinens laddning

Vissa av informanterna nämner spontant möjligheten att göra kyrkan till en ruin. Man menar då inte att lämna kyrkan åt sitt öde utan snarare riva den till ruinmässig form och utseende. Kulturhistorikerna Lars och Nanna Cnattingius går inte djupare in på ruinens betydelse, men framhåller att en ruin kan fascinera genom sin förmåga att berätta om det förflutna. Ruinen kan betraktas som en lämning efter avslutade händelser och ett minne av det förgångna (Cnattingius 2007:16). Det kan också diskuteras hur nedgången Maglarps kyrka hade varit tvungen att bli för att den skulle kunna betraktas som en ruin. Hur mycket förfall krävs för att en byggnad ska gå från den negativa benämningen ”fallfärdig” till det mer positivt laddade ”ruin”? Alla uppfattar det dock inte som något positivt med ruiner:

Det vilar ju liten sorg över det här med ruiner på nåt sätt kan jag tycka eftersom den har blivit riven. (kvinna, 31 år, intervju nr 12)

Ruiner, då är det liksom – nej det ska göras nånting nytt. Ruiner, då är det ju borta. Då är det ju en svunnen tid, men där ligger ju fortfarande, min mor blev ju begravd där oppe. (kvinna, 51 år, intervju nr 18)

Till ruinens nackdel hör även ekonomiska kostnader för underhåll; avsaknad av vård kan innebära rasrisker och därmed fara för människor. En positiv attityd till Maglarps nya kyrka som ruin, med en målande beskrivning av det som lockar med förfallna kyrkobyggnader, finns däremot i en insändare:

Det finns väl inget vackrare och mer uttrycksfullt än en kyrkoruin som reser sig över horisonten. (---) En sådan byggnad är så mycket mer än de yttre murarna. Tankar, känslor, kärlek, sorg, förtvinnan, hopp och tro. Allt finns kvar och bör bevaras för kommande generationer, annars riskerar vi att bli helt historielösa.
(trelleborgsallehanda.se 2007-09-19)

Ruiner minner om det förflutna, men huruvida det vilar ett romantiskt skimmer över dem beror på individen som betraktar dem. Hur ruinen blivit ruin samt vilken relation man haft till ruinen som byggnad torde ha avgörande betydelse, samt hur gammal den är. Ju äldre ruin desto färre personliga minnen av den byggnad som en gång var.

Kyrkogårdens betydelse

Enligt en av Svenska kyrkans utredningar förstärks kyrkans och platsens heliga karaktär om där också finns en kyrkogård (Bäckström & Bromander 1995: kap 6.4.2). Församlingens planer för kyrkogården vid Maglarps nya kyrka är att den ska finnas kvar och brukas som tidigare, men hur upplevs kyrkogården utan kyrka? En man berättar att hans far uttryckligen sa ifrån att han inte ville ha sin grav på kyrkogården om kyrkan skulle rivas, trots att fadern hade sina föräldrar begravda där (man, 58 år, intervju nr 3). Någon vill flytta sina föräldrars grav på grund av en känsla att hela platsen avsakraliserats, inte bara kyrkobyggnaden (kvinna, 51 år, intervju nr 18). En yngre kvinna menar att man kanske kan flytta alla gravarna därifrån, en kyrkogård utan kyrka känns inte meningsfullt (kvinna, 29 år, intervju nr 15). Men de allra flesta av de intervjuade tycker att man kan eller bör fortsätta använda kyrkogården, det finns ju många andra begravningsplatser utan kyrka. En man säger lakoniskt:

*Vill nån bli begravnen där så är det väl inget fel i det.
Dom slipper ju och riskera att få takpannor i huvudet i
alla fall.* (man, 74 år, intervju nr 17)

En kvinna som arbetar i församlingen berättar om bekymrade telefonsamtal till pastorsexpeditionen från privatpersoner angående hur gravarna skulle kunna skötas under själva rivningsprocessen, men även en oro för vad som skulle hända med gravarna och kyrkogården efter rivningen. Telefonsamtalen uttryckte bl a farhågor över att inte kunna bli begravd vid sina anhörigas sida som man planerat (kvinna, 57 år, intervju nr 23).

Kyrkogården kan också betraktas som ett hinder för kyrkans bevarande. Hade kyrkan kunnat säljas eller upplåtas för annan verksamhet hade den möjligen stått kvar idag. En kvinna som tidigare suttit med i kyrkorådet berättar att man på 1980-talet försökt sälja kyrkan men med kyrkogården runt om ställdes höga krav på en passande verksamhet (kvinna, 76 år, intervju nr 24). Den uppfattningen delas av i stort sätt alla informanter. Som svar på min fråga om kyrkans eventuella andra användningsområden kom bl a förslag på konserthus, konsthall, museum, föreningslokal och till och med Internetkafé, men förslagen avlutades ofta med en kommentar om att det är omöjligt i realiteten på grund av kyrkogården.

Nybyggnationen på Stavstensudde kommer troligen att hamna nära kyrkogården, vilket kan upplevas som anstötligt. En informant menar att hon aldrig skulle vilja bo in på en kyrkogård (kvinna, 29 år, intervju nr 15), en åsikt som delas av flera:

Och där tycker jag inte riktigt det passar sig heller, att man bygger upp mot kyrkan (---) det kan jag inte ha förståelse för riktigt. Jag kan /inte/ förstå heller dom som vill bo vägg i vägg med kyrkan kanske... eller kyrkogården blir det då. För på nåt sätt ska det ändå va'... lite fridfullt och rofyllt, och det kan det inte bli med hus runt omkring överallt. (kvinna, 54 år, intervju nr 10)

Detta tyder på att det inte bara är kyrkan som upplevs som helig eller speciell, det gäller även kyrkogården. Paret Cnattingius nämner att ruinkänsla och kyrkogårdskänsla är besläktade med varandra (Cnattingius 2007:22). Känslan av tidens och generationers gång känns igen från upplevelsen av kyrkobyggnaden. Även på kyrkogården kan sådana sinnesstämningar fångas i konkret form. Minnen är viktiga; vi knyter ihop våra liv med minnen, konkretiserade av ting och platser såsom en kyrkogård. Här vilar generationer bredvid varandra, och kyrkogårdens historiska band kommer ofta i dagen vid släktforskning. Kanske är gravstenen det enda konkreta efterlämnade minnet av en släkting. Ett par informanter som är sysselsatta med släktforskning har besökt kyrkogården just av den anledningen. Kyrkogården minner om de historiska banden till slakten och bygden, förklarar en kvinna:

Det är ont om plats för rivningsmaskinen mellan kyrkan och de omkringliggande gravkvarteren. Foto: Regionmuseet 2007-10-12.

Ibland tänkte man att man skulle göra nånting roligt för mor (---) och då sa hon alltid (skratt): 'Ja, kan vi åka till kyrkogården i Maglarp' och inte minst kyrkogården i Fru Alstad där hon hade sina släktingar. Och då suckade jag alltså. Då... då tyckte jag liksom av allt man kunde se så längtade hon då till kyrkogården, och det var för att se efter att det var snyggt och fint och hon tog med sig blommor och skulle plantera lite och så där. (---) Och då kan jag skratta åt mig själv, för nu idag så uppskattar jag det så... att vi har en familjegrav. Man har ett ställe... och visst har det funnits väldigt starka känslor i samband med sorgen. (---) Men det är inte så jag känner nu, utan man kommer dit och man glädjs åt platsen. (kvinna, 63 år, intervju nr 6)

I citatet ovan poängteras att anledningen till besöket är att hålla snyggt och fint kring graven. Men att sköta graven är också ett sätt att bevara och sköta om minnet av personen som är begravd. Etnologen Lynn Åkesson skriver att kyrkogårdens hela idé bygger på visualitet, att synliggöra och påminna om de döda. Det är - precis som kyrkobyggnaden - en plats för meditation och eftertanke, ett rituellt offentligt rum (Åkesson 1997:128). Platsens karaktär av stillhet, meditation och kanske högtidlighet gör att en vanvårdad gravplats eller en misskött kyrkogård (och kyrka) upplevs som stötande och opassande (även om det på ett djupare plan också kan handla om att skapa en känsla av ordning och kontroll på en plats där döden är så närvarande). En av de intervjuade arbetade under en period med att sköta kyrkogården vid Maglarps nya kyrka och han betonar hur viktigt det är att hålla snyggt och prydligt när vi besöker platsen tillsammans: ”Så här ska det låta när man går på en kyrkogård” säger han när gruset knastrar dovt under våra fötter, och menar att det ska vara mycket singel som täcker hela gången. Han berättar också att under tiden han arbetade brukade fundera på vad som hänt alla de som låg begravda där och hur de hade dött (man, 67 år, intervju nr 7/fältdagbok 2007-10-12). En annan man beskriver det som rofyllt att ta en promenad på kyrkogården, man varvar ned, tittar på gravstenarna där människor man har känt eller känt till ligger begravda (man, 55 år, intervju nr 19).

Samhällsvetaren Ann-Britt Sörensen beskriver kyrkogården som en fridfull och stilla plats; den är både en minnesplats som uttrycker samhörighet och samband med den egna släkten och med traditioner, samt en mötesplats för dåtid och nutid (Sörensen 2006). Till exempel kan gravstenarnas namn och utformning erinra om samhällets alla skiften och förändringar, då möter nu:

Alltså, kyrkogårdar överhuvudtaget tycker jag är ganska rofyllda, alltså... rätt så kul, det låter dumt, men alltså gå och läsa på gravar och det var ju rätt så roligt med alla dom här titlarna på dom som var begravda där och så. Mer så bara för avkoppling eller vad man ska säga. (kvinna, 38 år, intervju nr 16)

Kyrkogården blir en plats för stillhet och eftertanke, precis som kyrkorummet. Skillnaden är att i kyrkan sitter man ofta ned, medan på kyrkogården är kroppen i rörelse medan tankarna vandrar.

”Klockan klämtar för Maglarps kyrka” - media rapporterar

Citatet ovan är hämtat från *Sydsvenska Dagbladet* den 8 maj 2007. Det är också en av de tidningar som har bevakat rivningen mest intensivt. Som nämnts tidigare har urvalet av journalistiska artiklar skett genom sökmotorer på Internet där träffar på ”Maglarp” eller ”Maglarps kyrka” varit vägledande, samt genom ett direkt urval i tidningar och media som har regional eller lokal anknytning, till exempel *Trelleborgs Allehanda* (trelleborgsallehanda.se), *Sydsvenska Dagbladet* (sydsvenskan.se), *Skånska Dagbladet* (skanskan.se), *Sveriges Radio P4 Malmö* (sr.se/Malmo) och SVT:s regionala nyhetsprogram *Sydnytt* (svt.se/sydnytt). *Trelleborgs Allehanda* och *Sydsvenska Dagbladet* tillhandahåller också reportage i form av webb-tv på sina respektive hemsidor parallellt med den skrivna artikeln. Rikstäckande dagstidningar såsom *Dagens Nyheter* (dn.se) och *Svenska Dagbladet* (svd.se) har endast ett fåtal artiklar om Maglarps nya kyrka. Enstaka artiklar eller notiser förekommer också i tidningar, veckotidningar och magasin såsom *Dagen* (dagen.se), *Kyrkans Tidning* (kyrkanstidning.se), *Kvällsstunden*, *Land, Gods & gårdar* samt *Byggnadsarbetaren*. Sammanlagt handlar det om ca 130 artiklar från år 2003 och framåt. Material publicerat före 2003 har inte påträffats på Internet. De artiklar som hittats berör Maglarps kyrka både inför rivningsbeslutet och själva beslutet, dvs Regeringsrättens dom i juni 2005. Likaså uppmärksammas kyrkans avsakralisering i maj 2006, förberedelserna och tömmandet av kyrkan inför rivningen och själva rivningen med start 3 september 2007.

Rivningen av Maglarps nya kyrka framställs framför allt som en lokal nyhet som berör människor bosatta i församlingen. Den lokala tidningsrapporteringen visar också en tydlig geografisk gräns runt Trelleborg med omnejd, med endast ett fåtal artiklar i t ex *Ystads Allehanda* - som då oftast är identiska med dem i *Trelleborgs Allehanda* - och ingen rapportering alls i tidningarna i landskapets norra del. *Sydsvenska Dagbladet* och *Skånska Dagbladet*, vilka täcker ett större område, gör dock flera reportage. *Skånska Dagbladet* har t o m en artikelserie under september månad 2007 kallad ”Kyrkodöden”. I den mån rikstäckande media tar upp ämnet handlar det mera om det unika (läs sensationella) i att riva en kyrka. Vad gäller debatt- och ledarsidor påträffas endast en ledare och det är i *Kyrkans Tidning*, där man uttrycker ett ”Äntligen får kyrkan rivas”. En rivning anses där vara en utväg när inga andra alternativ är möjliga (kyrkanstidning.se nr 24 2005). Medias rapportering verkar inte ha utlöst några debatter av något slag, möjligen kan ett kort radioinslag där Svenska kyrkan utfrågas om denna rivning kommer att leda till fler kyrkorivningar betraktas som något åt det hållet (sr.se P4 Extra 2007-09-12).

Inför rivningsbeslutet och även under rivningsprocessen förekommer Maglarps nya kyrka som exempel i enstaka reportage om övertalighet och diskussio-

ner kring andra användningsområden för Sveriges kyrkor på grund av ekonomiska skäl (t ex sr.se 2006-11-20; dagen.se 2007-09-13).

Media uppmärksammar också en minnesutställning om Maglarps nya kyrka på församlingshemmet i Trelleborg (trelleborgsallehanda.se 2007-09-18), samt en konstutställning i Nicolaikyrkan i Ystad som ställer frågan ”Vad ska vi med kyrkan till?”. Utställningen har sitt ursprung just ur diskussionerna kring rivningen av Maglarps kyrka (ystadsallehanda.se 2007-10-24). Ett konstnärligt filmprojekt med anledning av rivningen och med arbetsnamnet ”Nu river vi kyrkan”, finansierat med ett stipendium från Svenska kyrkans kulturråd, skildras i både Trelleborgs Allehanda (2006-10-03), Skånska Dagbladet (2007-10-31) och Kyrkans Tidning (nr 7 2007).

Det journalistiska fältet

Vid en granskning av medias skildring av kyrkans rivning bör man ha i åtanke vad som påverkar artiklarnas utformning; det journalistiska fältet på vilket den massmediala världsbilden formuleras om man så vill. Fältets diskurser ger riktlinjer för vad som uppfattas som nyheter och hur man kan presentera och rapportera dessa (Bourdieu 1998). Ett nyhetsreportage är också beroende av tidningsredaktion, deadlines och vilka läsare artikeln vänder sig till. En lokaltidning har andra förutsättningar än en rikstäckande tidning eller etermedia. Mediernas vinstintresse och dag-för-dag-förhållande påverkar också hur reportagen byggs upp, förklarar journalisten och etnologen Malin Ideland. Artiklarnas innehåll bygger inte alltid direkt på varandra utan de börjar om på nytt för de läsare som inte redan känner till nyheten eller händelsen. En mediagranskning bör ställa frågor till artiklarna för att se hur de är vinklade, t ex vilka får komma till tals och hur används de för att ge texten en viss innebörd? Vilken retorik och vilka metaforer används? Vilka teman och infallsvinklar utelämnas? (Ideland 2002 a). Man bör också komma ihåg att tidningarnas rubriksättning oftast utförs av en redigerare eller redaktör, inte journalisten. Rubriken slår dock fast tonen för texten och skapar ett känsloläge som den ska läsas i (Ideland 2002 b).

Med denna kunskap i bagaget kan vi se hur media skildrar Maglarps nya kyrka i termer som skapar intrycket av att det är en levande - men döende - individ det handlar om. Kyrkan har fått sin ”dödsdom” (ystadsallehanda.se 2007-05-07), rivningen beskrivs som kyrkans ”hädanfärd” (sydsvenskan.se 2007-11-13) eller att den ”går i graven” (svd.se 2007-09-03). Sprickorna i innertaket beskrivs som ”sår i en rispad panna” (trelleborgsallehanda.se 2007-09-01). De mänskliga dragen förstärks ytterligare vid nedtagandet av kyrkklockorna: ”Om en kyrkas själ sitter i kyrkklockorna så har själen nu flytt Maglarps nya kyrka.” (dn.se 2007-09-12).

Duvor uppflugna på triumfbågen mellan kor och långhus. Foto: Regionmuseet 2007-06-07.

Kyrkan skildras utan undantag som förfallen och ibland som vanvårdad. Den beskrivs ett flertal gånger som "livsfarlig" att vistas i på grund av rasrisken (bl a sydsvenskan.se 2004-09-01). Längre reportage inför rivningen inleds gärna med en målände beskrivning av kyrkans förfall och upplevelsen av detsamma:

*Fasadtegllet har rasat, taket inuti kyrkan är spräckt
och dess målningar hänger bitvis i fuktskadade sjök av
murbruk. Sedan många år har duvorna intagit kyrkan.
Ett fågelkadaver ligger i hörnet av sakristian, dammet
finns överallt och stanken av fågelträck i tornet sägs
vara smått olidlig. (skanskan.se 2007-09-08)*

Fåglarna (liksom växtligheten längs yttermurar och hängrännor) förstärker intrycket av förfall; kyrkan är inte bara övergiven, den är också på väg att tas över av naturen. Förfallet kan upplevas som sorgligt eller fascinerande men också lite hotande, som ett bevis på hur fort den mänskliga ordningen upplöses.

I samband med själva rivningsprocessen skildras kyrkan däremot med mer sakliga byggnadstekniska detaljer; kyrkan förvandlas till 2000 ton tegel, 100 ton trävirke, betong och övrigt skrot (skanskan.se 2007-10-31). Fönstren med blyinfattning och orgelpiporna av zink betraktas nu i huvudsak som miljöfarligt avfall (trelleborgsallehanda.se 2007-07-14). Detta kan tolkas som tecken på en fascination över vad kyrkan egentligen består av, av att mäta och väga; eller kanske som en kulturell smärtlindring, att medias döende kyrka barmhärtigt nog förvandlas till hanterbara detaljer utan affektionsvärde.

Riva eller bevara?

Orsakerna till rivningen redovisas utan större diskussioner under hela perioden som granskas, från 2003 och framåt. Församlingen, främst representerad av kyrkoherden och kyrkorådets ordförande, framhåller att det är ekonomiska skäl som lett fram till en rivningsansökan. En renovering och fortsatt underhåll är alltför kostsamt. Församlingen har andra kyrkor att lägga sina pengar på och dessutom används inte Maglarps nya kyrka. Den ekonomiska situationen som lett till rivningen framhålls noga i medias reportage, liksom kostnader för en eventuell renovering samt vad rivningen kostar. Media talar också om läget som orsak till rivningen, kyrkan "ligger helt fel" (kyrkanstidning.se nr 24 2005) och "helt isolerad" (dn.se 2005-06-15). Kyrkans dåliga skick sägs bero på, förutom bristande underhåll, brister i konstruktionen, t ex att det använts sjösand till bruket och saltet i sanden har då löst upp fogarna mellan teglet (trelleborgsallahanda.se 2006-05-21); eller att de maskinslagna tegelstenarna är av undermålig kvalitet (trelleborgsallehanda.se 2007-09-01).

När Regeringsrätten har fattat sin dom och rivningen är nära att påbörjas eller har inletts fokuserar artiklarna inte så mycket på omständigheterna eller skälen till rivningen som själva rivningsprocessens händelseförlopp. Rivningsorsakerna generaliseras till att kyrkan är i så dåligt skick att den måste rivs helt enkelt.

Bevarandeskäl återges genomgående vara de kulturhistoriska och arkitekturhistoriska värden som kyrkan anses besitta och detta framförs främst av Länsstyrelsen i Skåne, personifierad av länsantikvarien. Kulturminneslagen omnämns enstaka gånger genom påpekanden från länsantikvarien att församlingarna är underhållsskyldiga för alla kyrkor uppförda före år 1940 (dn.se 2007-06-03; svd.se 2007-09-03). Också det planerade bostadsområdet på Stavstensudde kommer fram som en orsak till att bevara kyrkan. Dessutom fruktar länsantikvarien att denna rivning kan underlätta rivningen av andra övertaliga kyrkor. De privatpersoner som intervjuas, liksom kyrkans vaktmästare, får istället komma till tals om sina minnen kring kyrkan som skäl för bevarande; både i form av livshögtider som konfirmation och vigsel liksom sina begravda anhöriga på kyrkogården. Kyrkans funktion som riktmärke och slättens siluett framhålls också i flera artik-

lar. Kyrkans symbolvärde framgår också indirekt genom berättandet av tidigare stölder från kyrkan, vilka benämns med det laddade ordet ”plundring” (sydsvenskan.se 2007-05-08).

Protester mot rivningen verkar inte förekomma i någon högre grad, åtminstone inte som det förefaller i media. Det enda som uppmärksammas är en händelse som skedde efter det definitiva rivningsbeskedet, när s k ”vandaler” hade sprejat meningen ”Må beslutsfattarna brinna i helvetet” på gruset framför kyrkporten (sydsvenskan.se 2005-06-20).

Människor och maskiner

De som får komma till tals i medierna – fram till rivningen sätts igång – är främst representanter för kyrkan/församlingen kontra Länsstyrelsen i Skåne och Riksantikvarieämbetet. Artiklarna är relativt sakliga och inte alltför sensationsbetonade, även om händelsens ovanlighet ju leder till att man tar upp det som en nyhet. Kyrkorådets ordförande i Hammarlövs församling och länsantikvarien i Skåne får företräda två skilda ståndpunkter, för och emot rivningen med de skäl som redovisats ovan. Länsantikvarien framställs i vissa fall som ensam förkämpe för kyrkan och kyrkans kulturhistoriska värden. Det är alltså offentliga personer som yttrar sig, och kanske är det därför som det journalistiska språket inte utmålar några större känslor, även om länsantikvarien skildras som suckande över kyrkans öde vid något tillfälle (dn.se 2007-06-03).

Veckorna innan och under själva rivningen ökar artiklarnas emotionella inriktning. Många fler privatpersoner, ”nyfikna och nostalgiska besökare” (trelleborgsallehanda.se 2007-11-13), intervjuas än tidigare och det är deras känslor inför rivningen som står i fokus. Personliga livsberättelser med anknytning till kyrkan ger läsaren möjlighet att identifiera sig med dessa personer och skapa intresse för texten. Till exempel *Skånska Dagbladet* låter en kvinna komma till tals: ”Nu rivs kyrkan där Birgitta Lindh-Olsson stod brud” (Skånska Dagbladet 2007-09-08).

Människors minnen ställs i kontrast till tekniken, d v s detaljerade beskrivningar av rivningens tillvägagångssätt och maskiner som används. Rivningsmaskinen ”biter loss stora bett på Maglarps nya kyrka” (trelleborgsallehanda.se 2007-10-31). En kopparlåda, inmurad i kyrkan vid uppförandet 1907-08, hittas i ”grävskopans käftar” (skanskan.se 2007-11-28). Maskinen beskrivs också som ”gigantisk” (skanskan.se 2007-10-31).

Gränskoipan på den hög av tegel som tidigare utgjort Maglarps nya kyrka. Foto: Regionmuseet 2007-11-14.

Kontrahenterna förskjuts följaktligen från församling och länsstyrelse till rivningsmaskiner (och i viss mån företaget som utför rivningen) och privatpersoner under periodens gång. Människa – maskin är ett vanligt motsatspar som symboliserar ”mjuka” värden som tradition, gemenskap, värme och känslor i kontrast till ”hårda” värden som teknik, modernitet, kyla och rationalitet. Även rivningsorsaker och bevarandeskäl kan sägas följa samma mall av hårda respektive mjuka värden, den krassa ekonomiska situationen ställs i motsats till kulturhistoriska värden och människors minnen.

Sammanfattning

Maglarps nya kyrka, byggd 1907-08, revs under hösten 2007 enligt Hammarlövs församlings önskemål. Församlingen ansåg att en reovering av den kraftigt eftersatta kyrkan och därefter löpande underhåll var en ekonomisk omöjlighet. I församlingen finns (efter rivningen) sju kyrkor, däribland den medeltida Maglarps gamla kyrka. Maglarps nya kyrka var ur kyrkligt hänseende övertalig sedan den gamla kyrkan restaurerats i början av 1970-talet.

Tanken med Regionmuseets projekt *Gör en kyrka någon skillnad?* har varit att dokumentera vad det betyder för människor när en kyrka försvinner från närmiljön. Rivningen av Maglarps nya kyrka har gett oss möjlighet att se närmare på vilka immateriella värden en kyrka symboliserar och hur dessa kan kopplas till individens identitetsskapande. Kyrkan i Maglarp har förvisso varit stängd i över 30 år och har därför inte samma aktualitet som en kyrka i bruk. Ändå reagerar människor över rivningen, enligt vår studie i många fall negativt. Händelsens sällsynthet är naturligtvis också en bidragande orsak till människors reaktioner.

Genom att använda ett kulturanalytiskt perspektiv studeras människors meningsskapande föreställningar och värderingar. Kyrkans betydelse förmedlas, både explicit och implicit, i människors berättande om kyrkan och upplevelser omkring den. Maglarps nya kyrka får representera ett begrepp likaväl som en konkret byggnad med minnen sammanlänkade till den.

De tendenser man kan utläsa av undersökningen är att en kyrka har en stor symbolisk och kulturell innebörd även för de människor för vilka kyrkan saknar någon större religiös betydelse. En rivning tydliggör de känslor som finns för kyrkan som man kanske inte är så medveten om så länge den finns där som en naturlig del av det omgivande landskapet. Lite tillspetsat kan man säga att en kyrka, för en sekulariserad allmänhet, gör skillnad först när den försvinner.

Människors identitet hör i många fall samman med kyrkan. Bortsett från en eventuell religiös förankring, är kyrkan identitetsskapande i form av traditioner kring livets och årets högtider och som kulturarv och historisk kontinuitet, det som kan beskrivas som den symboliska kyrkan. Också den vardagliga visualiseringen av kyrkan, som en plats man passerar på väg hem, har en identitetsskapande betydelse.

Platsen för kyrkan har fyllts med singel och grundstenarna markerar byggnadens konturer. Foto: Regionmuseet 2007-12-19.

Upplevelsen av kyrkans helighet förknippas främst med det inre rummet, d v s kyrkorummet och dess särskilda karaktär. När det gäller kyrkan som kulturell symbol är det lika gärna de yttre murarna, kyrkan i landskapet, som fungerar som en symbolisk tankefigur för historia, rötter och sammanhang.

Platsens utformning efter rivningen har visats sig vara en viktig och betydelsefull fråga. En tydlig markering av kyrkans plats emotses positivt av de flesta informanter och tomrummet efter kyrkan förväntas bli något mer än bara en utökning av kyrkogården. Detta kan tolkas som att kyrkans symboliska funktion fortfarande ger platsen en speciell laddning trots att själva kyrkobyggnaden är borta. Platsen får ännu en särskild betydelse av kyrkogården, som står för liknande värden och symbolik som kyrkan, liksom vissa inventarier såsom kyrkklockor och orgel.

Media skildrar rivningen främst som en lokal nyhet och händelsen har inte skapat någon verklig offentlig debatt. Nyhetsvärdet beror till stor del på ovanligheten i att kyrkor rivs och därmed skapas i viss mån ett sensationsvärde. Under själva rivningsprocessen fokuseras på människors minnen och personliga berättelser kring kyrkan, vilka ställs i kontrast till rivningsmaskiner och byggnadstekniska detaljer.

Såväl denna som tidigare undersökningar har visat på den starka ställning som det kyrkliga kulturarvet har hos allmänheten. Detta innebär att förvaltandet av de kyrkliga kulturmiljöerna engagerar fler än de kyrkligt aktiva vilket vid framtida avyttringar av kyrkobyggnader bör beaktas i beslutsprocessen. Det är av stor vikt att finna forum för allas röster i denna process innan beslut fattas då kyrkobyggnaderna i mycket hög grad uppfattas som ett offentligt rum. Såväl Svenska kyrkan som de antikvariska myndigheterna, framförallt centralt men även regionalt, bör arbeta fram policys och handläggningsrutiner för denna typ av ärenden som vi med största sannolikhet kommer se fler av i framtiden. Författarna tror att resultaten av denna rapport tillsammans med en fördjupad studie över internationella erfarenheter av liknande ärenden är en god handledning i detta arbete.

Nu, när kyrkan är riven, håller läget på att förändras... ironiskt nog. Därför att nu växer en ny stadsdel upp runt omkring. Och nu vet vi ingenting om hur stort det kan bli. Och det växer upp villaområden på flera håll i vårt pastorat och vi vet inte var befolkningsciffrorna slutar om fem eller tio eller tjugo år. Och då är vi kanske en del av ett tätortsområde och tillhör Örestadsregionen, vi har många danskar som köper villor här. Och då, då är vi kanske plötsligt i ett läge igen där... det hade funnits ekonomiska möjligheter att behålla kyrkan. Det vet vi inget om. (kvinna, 57 år, intervju nr 23)

Referenser

Otryckta källor

Church commissioners for England: *Policy on new uses for closed church buildings*.

Fördjupad översiktsplan Stavstensudde Trelleborgs kommun. Antagandehandling augusti 2005.

Hammarlövs kyrkoarkiv: Samfällda kyrkorådsprotokoll

Länsrätten i Skåne län, dom 2000-02-17, mål nr 186-00, bilaga A. Malmö.

Maglarps kyrkoarkiv: Kyrkorådsprotokoll

Planprogram Maglarps strand. Trelleborgs kommun 2007-11-15.

Regeringsrätten, dom 2005-06-10, mål nr 2993-00. Stockholm.

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöavdelningen 2007: Yttrande angående dokumentation vid rivning av Maglarps nya kyrka, Trelleborgs kommun. Dnr 312-400-2007. Stockholm.

Riksantikvarieämbetet, PM 2006-10-10, ”*Långsiktigt hållbar förvaltning och differentierad användning av kyrkor*” dokumentation från RAÄ:s seminarier serie våren 2006

Svenska kyrkan, 2007-03-28 dnr KAE 2007:5. *Svenska kyrkans redovisning för år 2006 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen*.

The Church of England: *New uses for redundant churches. Guidance from the Church of England for purchasers and lessees*.

Widmark, Henrik: *Femton kyrkor i Skåne. En modell för kulturbistorisk värdering av kyrkobyggnader*. Preliminär rapport för projektet Övertaliga kyrkor. Länsstyrelsen i Skåne.

Media

Påträffade artiklar fr o m 2003-03-17 t o m 2008-01-03:

Byggnadsarbetaren

Dagen (dagen.se)

Dagens Nyheter (dn.se)

Gods & Gårdar

Kyrkans Tidning (kyrkanstidning.se)
Land
Skånska Dagbladet (skanskan.se)
Svenska Dagbladet (svd.se)
Sveriges Radio (sr.se)
Sydnytt (svt.se/sydnytt)
Trelleborgs Allehanda (trelleborgsallehanda.se)
Ystads Allehanda (ystadsallehanda.se)

Internetmaterial

Hemsidor och bloggar, påträffade hösten 2007:

Brygubben (brygubben.blogspot.com)
Byggnadsvårdsbloggen (byggnadsvard.wordpress.com)
carljohanengberg.com
Fotosidan.se
Humaniorabloggen (humaniorabloggen.blogs.com)
ID Story Maglarps nya kyrka (idstories.se)
Per Westberg – Kyrkoordnaren (kyrkoordnaren.blogspot.com)
Skalman.nu Forum (forum.skalman.nu)
The Guild (bost1647.blogspot.com)
Wikipedia (sv.wikipedia.org)

<http://cofe.anglican.org/about/builtheritage/> 2007-11-07

<http://cofe.anglican.org/about/churchcommissioners/redchurches/srs/practicalissues.pdf> 2007-11-07

http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/old_churches_citizenship.pdf
2007-11-07

saob.se 2007-11-22

svenskakyrkan.se 2007-10-10

Svenska kyrkan/Lunds stift (svenskakyrkan.se/lundsstift) 2007-12-20

Intervjuer och övrigt material

Intervjuer, 25 st, fr o m 2007-06-07 t o m 2007-10-22 (se bilaga 1)

Fältdagbok fr o m 2007-06-07 t o m 2007-12-19

Telefonsamtal med kyrkoherde Thor Nilsson 2007-10-19

Litteratur

- Alexandersson, Kerstin och Karls Fors, Anette, 2004: *Kyrkan brinner! Vad händer sen?* Riksantikvarieämbetet rapport 2004:2.
- Beckman, Svante 1993: "Om kulturarvets väsen och värde." I: Jonas Anshelm (red): *Modernisering och kulturarv*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Berger, Peter L. 2002: "Secularization and de-secularization." I: Linda Woodhead (ed): *Religions in the modern world. Traditions and transformations*. London: Routledge.
- Binney, Marcus & Burman, Peter 1977: *Chapels & churches: Who cares*. London: Billings & Sons Ltd.
- Biörnstad, Margareta 1994: "Kulturminnen som symboler – på gott och ont." I: *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens Årsbok*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien.
- Bourdieu, Pierre 1998: *Om televisionen*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Bringéus, Nils-Arvid 1994: "Sockenkyrkan i etnologiskt perspektiv." I: *Svensk teologisk kvartalskrift* nr 3/94. Lund: Svensk teologisk kvartalskrift.
- Bringéus, Nils-Arvid 2005: *Den kyrkliga seden*. Stockholm: Carlssons.
- Bromander, Jonas 1998: "Rör inte vår kyrka! Några kyrkliga traditionsbärares berättelser om kyrkorummet." I: *Tro och tanke* 1998:7. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Brozinic, Katarina 2003: *Maglarps nya kyrka – en kyrka i blåsväder. En fallstudie om övertalighetsproblematiken*. Institutionen för konstvetenskap, Lunds universitet.
- Bäckström, Anders & Bromander, Jonas 1995: "Kyrkobyggnaden och det offentliga rummet. En undersökning av kyrkobyggnadens roll i det svenska samhället." I: *Svenska kyrkans utredningar* 1995:5. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Church Heritage Forum 2004: *Building faith in our future*. London: Church House Publishing.
- Cnattingius, Lars & Nanna 2007: *Ruiner. Historia, öden och vård*. Stockholm: Carlssons.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982: *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. Malmö: Gleerups.

- Davies, Douglas, Watkins, Charles & Winter, Michael 1991: *Church and religion in rural England*. Edinburgh: T & T Clark.
- Elmén Berg, Anna 1997: *Fem ödekyrkor i Norrland. Kyrklig förnyelse, kulturminnesvård och kyrkorestaureringar vid 1900-talets början*. Umeå: Tryckeri City AB.
- Fernlund, Siegrun 1982: "ett Herranom värdigt Tempel" *Kyrkorivningar och kyrkobyggen i Skåne 1812-1912*. Lund: Bröderna Ekströms Tryckeri AB.
- Frykman, Jonas & Gilje, Nils (eds) 2003: *Being there. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Fuchs, David 2003: *Kyrka I förändring – tankar kring övertalighetsproblematiken*. Institutionen för miljövetenskap och kulturvård, Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Göran (1997) 2000: *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris.
- Ideland, Malin 2002 a: "Det gäller livet – mediernas roll i stamcellsdebatten." *Rapport nr 2002:2, Stiftelsen Institutet för mediastudier*. Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediastudier.
- Ideland, Malin 2002 b: *Dagens Gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*. Lund: Nordic Academic Press.
- Jørgen I. Jensen 1995: *Den fjerne kirke. Mellem kultur og religion*. København: Samleren.
- Lowenthal, David 1998: *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Redundant churches fund, 1990: *Churches in retirement. A gazetteer*. London: HMSO.
- Reimers, Eva 1994: "Vad gör de med dopet? Några människors bruk av en kyrklig handling." I: *Tro och tanke* 1994:4. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Sörensen, Ann-Britt 2006: "Kyrkogården – ett grönt kulturarv." I: Lynn Åkesson (red): *Inför döden*. Höganäs: Edition Andersson.
- Wienberg, Jes 2006: "Kirke, kulturarv og konflikt – Mårup på klinten." I: *Hikuin* 33. Højbjerg: Forlaget Hikuin.

Wik-Thorsell, Anna Lena 1995: *Rädda Katarina. En kyrkas återuppbyggnad*. Stockholm: Cordia.

Wilding, Richard 1990: *The care of redundant churches. A review of the operation and financing of the Redundant Churches Fund*. London: HMSO.

Åkesson, Lynn 1997: *Mellan levande och döda. Föreställningar om kropp och ritual*. Stockholm: Natur och kultur.

Kristianstad 2008-01-25

Åsa Alftberg & Lotta Eriksson

Bilaga 1: Lista med informanter

Om informanten ej är bosatt i byarna Maglarp, Skåre eller Kurland har anknytning till församlingen, kyrkan eller kyrkogården förklarats. Intervju nr 12 har ingen anknytning alls. Inflyttning till Maglarps församling har angivits, övriga är ursprungligen från nuvarande ort eller har bott där minst i 15 år.

Ungefär hälften har anhöriga begravda på kyrkogården vilket har noterats.

Intervju nr 3, 7, 23-25 arbetar eller har arbetat för församlingen alternativt är eller har varit medlem i kyrkorådet.

Endast intervju nr 16 och nr 22 är inte medlemmar i Svenska kyrkan.

- Intervju 1** 2007-06-07 Man, 95 år, Skåre. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 2** 2007-08-31 Man, 77 år, Haglösa. Är ursprungligen från Skåre. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 3** 2007-08-31 Man, 58 år, Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården. Har arbetat åt församlingen.
- Intervju 4** 2007-09-03 Man, 69 år, Kurland. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 5** 2007-09-05 Man, 63 år, Skåre. Bosatt på Skåre sedan ett par år men har haft anknytning till Skåre sedan 1960-talet.
- Intervju 6** 2007-09-07 Kvinna, 63 år, Trelleborg. Ursprungligen från Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 7** 2007-09-07 gruppintervju: Kvinna, 64 år, Trelleborg. Har anhöriga på kyrkogården.
Kvinna, 84 år, Trelleborg. Är ursprungligen från Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården.
Man, 67 år, Skegrie. Har arbetat åt församlingen.
- Intervju 8** 2007-09-10 Kvinna, 33 år, Hovmantorp. Ursprungligen från Skegrie och har gått i skolan i Maglarp.
- Intervju 9** 2007-09-10 Man, 67 år, Trelleborg. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 10** 2007-09-11 Kvinna, 54 år, Maglarp.
- Intervju 11** 2007-09-11 Man, 45 år, Trelleborg. Har anhöriga på kyrkogården. Arbetar på Skåre.
- Intervju 12** 2007-09-11 Kvinna, 31 år, Malmö.
- Intervju 13** 2007-09-17 Kvinna, 74 år, Maglarp.
- Intervju 14** 2007-09-17 Kvinna, 45 år, Maglarp.
- Intervju 15** 2007-09-18 Kvinna, 29 år, Skegrie. Har döpt sitt barn i Maglarps gamla kyrka.
- Intervju 16** 2007-09-18 Kvinna, 38 år, Maglarp. Bosatt i Maglarp sedan ett par år. Ej medlem i Svenska kyrkan.
- Intervju 17** 2007-09-18 Man, 74 år, Trelleborg. Arbetar på Skåre.
- Intervju 18** 2007-09-18 Kvinna, 51 år, Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 19** 2007-09-21 Man, 55 år, Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 20** 2007-09-24 Man, 34 år, Malmö. Ska flytta till Stavstensudde och planerar att gifta sig i Maglarps gamla kyrka.

- Intervju 21** 2007-09-25 Man, 26 år, Malmö. Har anhöriga på kyrkogården.
- Intervju 22** 2007-09-27 Man, 67 år, Maglarp. Ej medlem i Svenska kyrkan.
- Intervju 23** 2007-10-03 Kvinna, 57 år, Trelleborg. Arbetar åt församlingen.
- Intervju 24** 2007-10-19 Kvinna, 76 år, Kurland. Har varit medlem i kyrkorådet.
- Intervju 25** 2007-10-22 Man, 61 år, Maglarp. Har anhöriga på kyrkogården.
Är medlem i kyrkorådet.

Bilaga 2: Intervjufrågor

Född?

Bor?

Yrke?

Har du varit på dop, vigsel eller begravning i Maglarps nya kyrka? I gamla kyrkan?

Vad är det för skillnad mellan den nya och den gamla kyrkan (utseende, upplevelsekänsla etc)?

Brukar du promenera förbi/köra förbi platsen? Ligger den på vägen till nåt annat?

Brukar du promenera på kyrkogården? Vilken upplevelse får du av platsen då?

Vad tänkte och kände du första gången du hörde talas om rivningen? Hur ser du på rivningen av kyrkan?

Har du gjort något speciellt för att den ska rivas – besökt platsen en sista gång, skrivit insändare etc?

Om man inte skulle riva Maglarps nya kyrka, vad skulle man då kunna använda den till?

Vilka har drivit rivningen? Hur motiveras skälen till rivning?

Finns det organiserat motstånd? Varför vill man ha den kvar?

Hur kommer det att kännas när kyrkan är borta tror du?

Kan man fortsätta använda kyrkogården utan kyrka tycker du?

Är det ”värre” att riva en kyrka än andra byggnader? Varför?

Spelar det någon roll hur kyrkan rivs? (återanvändning)

Är det viktigt att markera kyrkans plats efter rivning, och hur?

Är det viktigt för dig att det finns en kyrkobyggnad på orten där du bor?

När besöker du en kyrka?

Vad är det som gör en kyrka till en speciell plats?

Vilka känslor förknippar du med en kyrka/kyrkan?

Hur tycker du en kyrka ska se ut – byggnadsstil, inventarier etc?

Besöker du kyrkor som turist?

Har du en särskild ”favoritkyrka”? Vad är så speciellt med den?

Tillhör du Svenska kyrkan eller något annat trossamfund?

Vilka aktiviteter erbjuder din församling? (gudstjänst, kyrkans barntimme, körverksamhet, konserter etc)

Vilka aktiviteter deltar du i?

Vilka lokaler används vid aktiviteterna? (församlingshem, kyrka etc)

Hur ofta deltar du i gudstjänsten?

Besöker du kyrkan i annat syfte än att delta i gudstjänsten?

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Vä söder om S:ta Gertrud, Vä sn, FU, Jan Kockum, 2007
2. Kv Södra kasern 2 i Kristianstad, Kristianstad, FU, Jan Kockum 2007 – 2008
3. Gör en kyrka någon skillnad? DK, Åsa Alftberg & Lotta Eriksson, 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

